

ABD - İNGİLTERE: 'ÖZEL' BİR İLİŞKİ

Sedat LAÇİNER*

The relations between United States and Britain has always been viewed 'special'. Though there is no consensus how special it is, this special relationship shaped the Western alliance since the First World War. This study attempts to examine the cultural and historical roots of this 'special relationship' and also attempts to show the historical development of the relations from the beginning to the present day. Likened the US-UK relations to US-Israel relations, the study also argues that the special relationship is still there.

'Bizler bir çok şeyi aynı açılardan görüyoruz, sizler buna zihniyetlerin gerçek bir buluşması, beraberliği diyebilirsiniz. Ben bunu çok özel, gerçekten çok özel bir ilişki olarak tanımlamaktan kendimi alamıyorum... NATO, IMF, Dünya Bankası, atomun bölünmesi, dünya savaşlarında, Kore'de ve Körfez'de kazanılan zaferler, komünizmin ve faşizmin yenilmesi ve özgürlüğün zaferi, tüm bunlar İngiliz-Amerikan ittifakının bu yüzyılda doğurduğu sonuçlardır. Bu kayda değer bir başarının ve iki muhteşem halkın kalıcı dostluğunun hikayesidir.'¹

Margaret Thatcher
İngiltere Başbakanı

20. yüzyıl boyunca, hemen hemen tüm uluslararası politika sorununda Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve İngiltere aynı saflarda yer aldı. 1956 Süveyş Olayı gibi bir kaç istisna² dışında iki ülkenin dost-düşman algılaması birbirine çok yakın oldu. Birinci Dünya Savaşı ile temelleri atılan ittifak ilişkisi İkinci Dünya Savaşı'nın ardından tahminlerin aksine, daha da gelişti ve İngiltere dünya politikasındaki yerini ABD'ye bırakırken, onun yanında yer alacağını da işaretlerini verdi. Soğuk Savaş bu ilişkileri daha ileri bir noktaya taşıdı. Soğuk Savaş'ın ardından gelişen olaylar ise daha gevşek bir ilişkiden çok,

* Londra Üniversitesi, King's College, Department of War Studies (Mediterranean Studies Programme), doktora öğrencisi.

¹ Başbakan Thatcher'in İngiltere-ABD ilişkilerine bakış açısı: **Financial Times**, 23 Mart 1985.

² Kimi gözlemciler bu istisnalara Küba Füze Krizi'ni ve İngiltere'nin Vietnam'da ABD'ye yardım etmemesini de ekler.

daha sıkı bir işbirliğine işaret etti. Körfez Savaşı, Bosna müdahalesi ve Kosova Krizi gibi uluslararası operasyonlarda Amerika-İngiltere ikilisi kelimenin tam anlamıyla birbirinden ayrılmadı. Kimi gözlemciler göre İngiltere büyük devlet rolünü ABD'ye devrettiği tarihten bu yana 'ABD'nin akıl hocalığı' rolünü üstlendi. ABD'nin istihbarat ve operasyon gücünü hafife alan bu yaklaşıma göre dünyadaki tüm büyük çaplı ABD politikalarının altında 'İngiliz parmağı' aranmalıydı, çünkü ABD görece 'tecrübesiz bir süper devlet' olarak İngiltere'nin sahip olduğu donanımlardan yoksundu. İkinci görüş ise bunun tam tersini öne sürdü; buna göre İngiltere ekonomik ve siyasi yönden zayıfladıkça ABD'ye bağımlı hale geldi, iki ülke ilişkileri de buna bağlı olarak bir işbirliğinden çok 'İngiltere'nin ABD'ye mahkumiyeti' şeklinde gelişti. Yani İngiltere'nin ABD'ye neredeyse koşulsuz sunduğu destek onun bir tercihi olmaktan çok bir aczin, bir mecburiyetin ifadesiydi.³

Gerçek bu iki uç yaklaşımın ortasında bir yerlerde olsa gerek. Fakat şurası kesin ki ABD-İngiltere ilişkileri diğer 'sıradan' ikili ilişkilerden oldukça farklı, 'özel' bir ilişki.⁴ Amerika, İngiliz dış politikasının hemen her noktasında merkezi bir rol oynadı ve aynı şekilde dünyadaki hemen hemen tüm bölgelerde ABD İngiliz desteğini baştan sağlamışcasına operasyonlara girdi. Derecesi tartışmalı olmakla birlikte iki devlet arasındaki ilişki diğer üçüncü ülkeler ile kıyaslanamayacak bir düzeyde seyretti ve dünyaya etkisi dikkate alındığında incelenmeye değer bir ilişki olduğunu kanıtladı. Bu anlamda İngiltere, ABD'nin 'özel bir ilişki' içinde olduğu çok ender bir iki ülkeden biridir, belki de bu alanda İsrail ile birlikte çok ayrı bir yer işgal eder. Bu çerçevede bu çalışma Türkiye'nin NATO müttefiki ve Türkiye'yi çevreleyen bölgelerin 'ayrılmaz iki müttefiki' ABD ve İngiltere arasındaki ilişkilerin temel özelliklerini ve bu özelliklerin tarihi ve ideolojik kökenlerini bulmaya çalışacak.

'ÖZEL İLİŞKİ'NİN KÜLTÜREL VE SOSYAL TEMELLERİ

ABD ile İngiltere arasındaki yakınlığın ilk nedeni ortak tarihi mirastır. Kurulduğu günden bugüne İngiliz geleneği ve kurumları üzerine inşa edilen ABD kaçınılmaz olarak bir çok konuda olaylara İngiltere ile aynı

³ Örneğin William Strang 1949'da İngiltere'nin ABD dışında güveneceği başka bir seçeneğin kalmadığını ileri sürmüştü.

⁴ 'Özel ilişki' (*Special Relationship*) İngiliz ve ABD'li akademisyenlerce iki ülke ilişkilerini ifade etmek için sıklıkla kullanılır. Her ne kadar bu kavramın anlamı ve sınırları üzerinde kayda değer bir mutabakat sağlanamışsa da, genel ön kabul ABD ve İngiltere'nin diğer ülkelerden ayrılan bir ilişkiler yumağına sahip olduğudur. 1940'lardan günümüze hemen hemen her İngiliz Başbakanı iki devlet arasındaki 'özel ilişki'den bahsetmiştir. Kavram İngiltere'de ABD'den daha çok kullanılır. Kavramın tanımı için bkz.: Graham Evans ve Jeffrey Newham, *Dictionary of International Relations*, (Londra: Penguin Books, 1998), ss. 506-508.

pencereden baktı. 20. yüzyıla kadar bir çok alanda ABD'nin esin kaynağı İngiltere oldu ve İngiliz, İskoç, Gal ve İrlanda kültürleri Amerikan kültürünün özünü (*core*) oluşturdu. ABD bir göçmen ülkesi olmasına rağmen Amerikan yönetimini ve karar alma mekanizmasını şekillendirenler daima beyazlar oldu. Beyazlar içinde ise İtalyan, Alman ve Ruslar bir çok alanda başarı sağlarken toplumu şekillendiren kurumlar daima İngiliz geleneğinden gelen beyazların elinde oldu. Üstelik Avrupa'nın diğer ülkelerinden ABD'ye göç zaman içinde azalırken, İngiltere'den ABD'ye göç gücünü hiç yitirmedi. İlk zamanlarda daha az kalifiye elemanla şekillenen göç zaman içinde şekil değiştirdi ve özellikle İngiltere'nin gerilemesi ile birlikte İngiltere'nin en kalifiye iş gücünün ABD'ye akmasıyla sonuçlandı. Böylece İngiltere'de yaşanan her ekonomik-sosyal sıkıntıyla birlikte İngiliz toplumunun yetiştirdiği en önemli değerler ABD'ye aktı ve bu göç ABD tarafından desteklendi. Bugün bu göç halen devam etmekte. Holywood'dan, basına, eğitimden sağlığa kadar hemen her alanda Britanya Adaları'ndan göç devam etmekte ve bu da 'özel ilişki' için gerekli zemini oluşturmaktadır. Ayrıca önemli noktalarda mevzilenmiş bu etnik güç ki çoğu zaman kendisini ülkenin asıl sahibi sayıyor, İngiltere lehine büyük bir lobi oluşturuyor. Bu lobinin etkisi Falkland Savaşı'nda açıkça gözlemlendi. Hatta Birinci Dünya Savaşı esnasında Wilson'ın şüpheli tutumuna rağmen, Başkan'ın çevresini saran 'İngiltereci' danışman ve yardımcıları ilişkilerin bozulmasına engel olabilecek bir güçtüydü.⁵

Bir diğer nokta ortak dil. Bu sayede fikir alışverişi diğer kültürlerle nazaran daha kolay oluyor ve bu da iki ülke arasındaki etkileşmeyi kuvvetlendiriyor. Dilin bir diğer etkisi de dünyada ortak dili paylaşan ülkelerin 'doğal bir ittifak' içinde olmaları. Örneğin Arapça, Fransızca, Almanca konuşan ülkeler kendilerini ortak bir aidiyet içinde hissediyorlar. Bu çerçevede İngilizce ana dilleri olan İngiltere, ABD, Kanada, Avustralya, Yeni Zelanda gibi ülkelerin kendilerini birbirlerine yakın hissetmeleri doğal sayılmalı. Dil ortaklığına bir de etnik ortaklık eklenince bu yakınlık daha da artıyor. Örneğin, ABD-İngiltere ilişkilerine eleştirel yaklaşmasına rağmen George Ball ortak dilin olaylara ortak bakışı getirdiğinin altını çiziyor.⁶

Ortak tarih ve kültür dikkate alındığında böyle bir özel ilişkinin neden sadece ABD ve İngiltere arasında ortaya çıktığı, örneğin neden Kanada ve İngiltere ya da Yeni Zelanda ve ABD arasında çıkmadığı öne sürülebilir. Nitekim bu nokta bir çok yazar tarafından kullanılmıştır da.

⁵ Ritchie Owendale, *Anglo-American Relations in the Twentieth Century*, (Londra: Macmillan, 1998), s. 11.

⁶ George W. Ball, *The Discipline of Power*, (Londra: Bodley Head, 1968).

Bu satırların yazarna göre böyle bir ilişki ismi geçen ülkeler arasında halihazırda mevcuttur, fakat ABD-İngiltere ilişkisi kadar dikkat çekmemiştir. Bunun da nedeni ABD ve İngiltere'nin ortak kültür, tarih ve yaklaşıma ek olarak ortak çıkar ve kapasitelerinin olmasında yatar. Diğer bir deyişle iki ülke işbirliği için gerekli 'manevi payda'ya ek olarak bunu eyleme dönüştürecek güce de sahiptirler. İngiltere bir süper devletin sahip olması gereken entellektüel ve siyasi birikime sahip iken, ABD tartışmasız süper devlettir. Ayrıca, aşağıda tartışılacağı üzere, olaylar iki devleti birbirine daha da yakınlaştırmış, ortak çıkar her iki devleti de bu gücü kullanmaya itmiştir.

Yukarıda bir cümle ile geçtiğimiz ortak kurumlar da özel ilişkiyi kolaylaştırıcı bir diğer etkidir. Siyasi yapılanmaları görece birbirine yakın olan bu iki ülke yakın işbirliğinin de bir sonucu olarak birbirine benzer kurumlar ve birimler ihdas etmişler, bunlar da işbirliğini kolaylaştırmıştır. Bu durum özellikle savunma ve istihbarat alanında böyledir.

ÖZEL İLİŞKİ'DE KIRILMA NEDENLERİ

Birazdan görüleceği üzere, her ilişkide olduğu gibi, ABD-İngiltere ilişkilerinde de sorunlar var ve bu sorunlar bazı yazarlarca 'özel bir ilişki'nin olmadığı yönündeki iddiaları isbat için kullanılıyor. Konjonktürel krizleri geçerse, kırılmalar için en önemli yapısal neden İngiltere'nin azalan gücüne karşın ABD'nin yükselen taraf olması. Taraflardan biri diğerine artık ihtiyacı kalmadığını hissettiğinde özel ilişkide kırılmalar yaşanıyor ve bu kırılma tarafların birbirlerine ihtiyaçları olduğunu anlayacakları vakte kadar devam ediyor. Rollerdeki hızlı değişim iki ülkenin krizlerde aldığı rolü de etkiliyor. Örneğin, İngiltere zaman zaman gücünün üzerinde hareket ederken, ABD gücünü abartarak İngiltere'nin desteğini kesin sayabiliyor. Bunlar iletişimde kopukluk, algıda ayrılık yaratabiliyor. Rollerdeki değişimin bir diğer sonucu da güvensizliği beslemesi. İmparatorluk günlerinden kalma bir karar alma mekanizmasına sahip olan İngiltere 'doğal müttefik'i saydığı ABD'den olması gerekenden fazla bir ilgi bekliyor. Aynı şekilde Amerikan tarafında İngiltere'den gelecek bir 'yanlış' cevap diğer ülkelerden gelecek olumsuz davranışlara göre daha büyük bir hayal kırıklığı yaratabiliyor. Bu da aslında 'özel bir ilişki'nin bulunmadığından çok, tarafların özel ilişkiden daha 'özel bir şeyler beklediğini, bunun da hayal kırıklıklarını derinleştirdiğini gösteriyor.

İkinci kırılma nedeni ulusal ve yerel çıkarlar. ABD her ne kadar büyük ölçüde Anglo-Saxon etkisi altında ise de imparatorluk-benzeri bir ülke. Ayrıca toprakları itibarıyla kıtasal görünümde. Dolayısıyla yerel

çıklarlar ile ulusal ve global çıkarlar arasında doğal bir rekabet var. Oysa ki ABD ile İngiltere arasındaki özel ilişki sac ayaklarını daha çok uluslararası alandaki 'ortak çıkarlar'a dayıyor. Ayrıca ABD'nin kıtasal büyüklükte bir ülke olması onun uluslararası alandaki çıkarlarını çeşitlendiriyor. Avrupa yakasından Atlantik ülkesi olarak görülen ABD'nin Pasifik'te yükselişi ve İngiltere'nin Uzak Doğu'da etkinliğini yitirmesi özel ilişkiyi de zora sokuyor. İngiltere bu çıkmazı Kanada, Avustralya ve Yeni Zellanda'yı devreye sokarak bertaraf etmek istiyorsa da California lobisi tarafından belirlenen Amerikan gündemi daha çok Japonya'ya odaklı. Bu noktada İngiltere'ye döndüğümüzde de bazı sıkıntılarla karşılaşılıyor. İngiltere bir imparatorluk sonrasında farklı dengeleri kullanarak gücünü korumaya çalışan Avrupa Birliği üyesi bir ülke ve Avrupa dengelerine zaman zaman 'gönülsüz de olsa sıkı sıkıya bağlı ve bu dengeler her zaman ABD ile özel ilişkileri besleyecek şekilde gelişmeyebiliyor.

Üçüncü olarak ABD ve İngiltere arasındaki iktisadi, siyasi ve askeri güç farkı büyüyor. Farklı güçlerdeki ülkelerin dünya algılaması ve doğal olarak çıkarları değişebiliyor. 'Özel ilişki'nin gelecekte önünde duran en önemli engel belki de bu.

'ÖZEL İLİŞKİ'NİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Bir çok yazar için İngiliz-Amerikan ilişkileri 'özel' temellerini tarihin derinliklerinden alır. Eski bir İngiliz kolonisi olarak ABD ilk yıllarda İngiltere'ye daima şüphe ile yaklaşmış bu konuda Fransa gibi bazı kıta devletleriyle işbirliği yoluna gitmiştir. 1823 Monroe Doktrini'yle doruk noktasına ulaşan izolasyoncu politiklarda bu şüphe ve korkuların rolü bulunduğu söylenir. Fakat tarihte tek bir boyut yoktur ve 'düşmanlık tohumu' gibi görünen bir çok unsur zamanla dostluğa dönüşebilir. Nitekim İngiliz tarihçi H. C. Allen, iki ülke ilişkilerinin 18. yüzyıldan günümüze karşılıklı güvensizlikten içtenliğe uzanan, gün geçtikçe olgunlaşan bir dostluğa döndüğünü iddia eder.⁷ Allen gibi bir çok siyasi tarihçi için Monroe Doktrini bir güvensizlik işareti olmaktan çok, büyük bir dostluğun başlangıç tarihidir; çünkü bu doktrinin uygulanabilmesi İngiltere'nin denizlere hakim olmasıyla mümkün olabilmiştir. İngiliz donanmasının deniz hakimiyeti sayesinde ABD kendisini güvende hissetmiş, böylece Avrupa'nın büyük güçlerini düşünmek zorunda kalmamıştır. Hatta 1861-65 Amerikan İç Savaşı bile İngiltere'nin sağladığı güvenli ortam içinde gerçekleşmiş, İç Savaş'a yabancı

⁷ H.C Allen, *Great Britain and the United States: A History of Anglo-American Relations*, (Londra: Oldhams, 1955) ve *The Anglo-American Predicament*, (Londra: Macmillan, 1960).

unsurlar etki edememiştir. İki ülke arasındaki dostluğa vurgu yapan uzmanlar 19. yüzyıl boyunca devam eden 'ilgisizliği' 'destek olarak yorumlarlar ve ticari alandaki ilişkileri de bu dostluğun bir kanıtı olarak sunarlar.

19. yüzyılın son dönemlerinde İngiltere'de ABD ile özel ve sıkı bir ilişkinin oluşturulmasını zorunlu görenlerin sayısı arttı, fakat ABD'nin bu kadar istekli olmadığı söylenebilir.

Diğer taraftan bazı yazarlara göre özel ilişkinin başlangıç tarihi 20. yüzyıldır, çünkü bu tarihten önce İngiltere bir süper güç olarak ABD'ye ihtiyaç duymamış, ABD de önce kendi bölgesindeki sorunları çözme gayreti içinde dünya olaylarında İngiltere'nin karşısına pek çıkmamıştır. Fakat ABD'nin dünya ile olan ticaretindeki artış ve çıkarlarındaki globalleşme izolasyoncu yaklaşımlara büyük bir darbe vurdu. Nitekim Theodore Roosevelt daha 1. Dünya Savaşı öncesinde ABD'nin kendi çıkarlarını kendisinin korumak zorunda kalabileceğini belirterek, eğer İngiliz İmparatorluğu zayıflar, o an ifa ettiği görevleri yerine getiremezse ABD'in dünya politikalarında öncü bir rol oynaması gerektiğini savunuyordu. Bu açıklamalar İngiltere'nin ABD'nin dış çıkarlarını koruduğu iddialarını da destekler mahiyettedir. Aynı zamanda Roosevelt'in kaygıları İngiliz İmparatorluğu'ndaki zayıflama emarelerinin ABD-İngiltere işbirliğine nasıl meşrulaştırıcı bir zemin hazırladığını da göstermektedir. İngiltere cephesinden bakıldığında ise Almanya ile kızışan rekabet ve imparatorluğu tek parça halinde tutmanın gün geçtikçe zorlaşması, bir 'kuzen'in, ABD'nin yardımını zorunlu hale getirmekteydi. Diğer bir deyişle, eğer Birinci Dünya Savaşı çıkmamış olsa idi, iki ülke arasındaki stratejik yakınlaşma yine de gerçekleşecekti. Çünkü İngiltere süper güç olmanın gerektirdiği sorumlulukları yerine getiremeyecek bir noktaya ulaşmıştı. Geleneksel değerlere dayanan ve 19. yüzyıl düzenine dayanan İngiliz İmparatorluğu modern güçler karşısında bocalıyor, kendisinden beklenen 'düzenleyicilik' rolünü oynayamıyordu. Bu nedenle İngiltere bu sorumlulukları paylaşabileceği 'dost' bir ülke arayışındaydı.

Bu çerçevede Birinci Dünya Savaşı tüm dengeleri değiştirdi, geçmişte belki de tohumları bulunan özel ilişkinin en parlak şekliyle ortaya çıkmasını sağladı. Bu görüşü savunan Nicholas 1. Dünya Savaşı'nda, tarihte bir ilk olarak, İngiliz hükümetinin en büyük önceliği ABD'ye verdiğini ve ABD ile yakın bir işbirliği içinde olabilmek için büyük bir gayret sarfettiğini yazar.⁸ 1. Dünya Savaşı'nda tarafların bir-

⁸ Nicholas'a göre ilişkilerin temelini ekonomik ve siyasi yakınlıktan çok savunma ihtiyaçları oluşturdu. İki ülkenin stratejik yönden birbirlerine ihtiyaç duymaları ilişkilerin gelişiminde büyük bir katkı sağladı. H.G. Nicholas, *The United States and Britain*, (Londra: University of Chicago Press, 1975).

birlerine olan ihtiyacı tartışma götürmez; ABD'nin finansal, siyasi ve askeri desteği savaşın kaderini etkileyecek bir noktaya ulaşmıştır. Ayrıca İngiliz donanmasının denizlerdeki üstünlüğü ABD'nin askeri gücünü artırmıştır. Bu savaş esnasında ortak bir donanma yönetimi oluşturularak başına İngiltere'nin geçmesi bunun kanıtıydı. Fakat askeri ittifaka kadar giden işbirliği savaş sonrasında bekleneni veremedi. Geleneksel düzenden yana olan İngiliz İmparatorluğu ABD Başkanı Woodrow Wilson'un uluslararası ilişkilere yaklaşımını 'fazla liberal' buldu. İki ülkenin savaş borçları gibi bir çok konuda fikri ayrılığa düşmesi, İngiltere'nin uluslararası alanda yeni bir düzen kurmaktan çok kendi imparatorluğunu kurtarma gayretleri ilişkilerin istenen düzeye gelmesini engelledi. Bu duruma son noktayı koyan darbe Amerika'da güçlenen izolasyoncu yaklaşım oldu ve ABD bir kez daha Avrupa olaylarından uzaklaştırdı. 1920'lerin sonunda ortaya çıkan büyük ekonomik kriz bu akımı güçlendirirken, gerilemeden çöküşe geçen İngiliz İmparatorluğu'nda ABD'ye dönük şüpheler de dilendirilmeye başlandı. Bir yandan ABD'ye ihtiyacı bulunan İngiltere, diğer taraftan dünya politikalarındaki öncü rolünü ABD'ye kaptırmak istemiyordu. Dahası ABD'den gelecek yardımın bedeli İmparatorluk topraklarının kaybı gibi çok yüksek olabilirdi. Örneğin Neville Chamberlain ABD'nin dünya gücü haline gelmesiyle İngiltere'nin ulusal ve imparatorluk çıkarlarının zedeleneceğini öne sürüyordu.

Şurası kesindi ki, İngiltere hâlâ imparatorluk mantığıyla düşünüyor, ABD ise modern güçlerden yararlanarak kendisine dünyada yeni pazarlar arıyordu. Bu durumda imparatorluk topraklarını gümrük duvarları ile sıkı bir şekilde dışa kapatan İngiltere bir yönüyle ABD'nin önündeki en önemli engeldi. 1930'ların iki ülke açısından yapıcı geçmesine ve kamuoylarında taraflar hakkında olumlu duyguların gelişmesine karşın bu çıkar çatışmasının gerçek bir çatışmaya dönüşmesi kaçınılmaz bir olgu olarak duruyordu. Örneğin 1937 yılında Amerikan Başkanı Franklin D. Roosevelt İngiltere'nin topraklarında izlediği politikayı sert bir dille eleştirerek, İngiltere'yi halen eskimiş liberalizm karşısı politikalar izlemekle suçladı.⁹

Daha önce de belirtildiği üzere, 'özel ilişki'nin ne zaman başladığı konusunda kesin bir mutabakat yoktur. Yukarıda anlatılanlar Birinci Dünya Savaşı'nın bu ilişkinin başlangıç noktası olduğu konusundaki iddiaları zayıflatıyor. Kimi yazarlara göre ise bu yakınlaşma İkinci Dünya Savaşı'nın bir ürünüdür. Bu yazarlara göre o tarihe kadar ki işbirliği bilinçli, hedefleri ve ilkeleri belirlenmiş olmaktan çok, zaman zaman

⁹ Donald B. Schewe (ed.), *Franklin D. Roosevelt and Foreign Affairs, 1937-1939*, (New York: Garland, 1979), ss. 136-137.

refleksel, zaman zaman da şartların zorlamasıyla oluşan işbirlikleri şeklinde gerçekleşmişti. İkinci Dünya Savaşı'nı özel ilişkinin başlangıç noktası olarak alan akademisyenler bu durumun savaşın işbirliğine zorlayan özel ortamıyla değiştiğini ve günümüze dek süren bir hal aldığını iddia ettiler. Örneğin Coral Bell bu savaş esnasında yaşanan işbirliğinin daha önce hiç görülmemiş bir düzeye ve şekle ulaştığını iddia etti.¹⁰ Buna göre ABD ve İngiltere, birbirleri için herhangi bir üçüncü ülkenin asla ulaşamayacağı derecede yakın bir işbirliğine girmiş, birbirlerini en önemli müttefik ilan etmişlerdi.¹¹

İşbirliğinin İngiltere için anlamı anlaşılabilirdi. 1940 yılının yazında, herkesi şaşkırtan bir şekilde düşen Fransa İngiltere'yi ikna etmeye yetti. Şimdi sadece imparatorluk değil, İngiltere'nin kendisi tehlike altındaydı ve Avrupa faşist ve komünist ülkelerin hakimiyeti altındaydı. Dahası Japonya Uzak Doğu'da İngiliz İmparatorluğu'nu tehdit ediyor, İngiltere bir çok cephede mücadele etmekte zorlanıyordu. Bu durumda İngiliz dış politikasının tek amacı vardı, o da ne pahasına olursa olsun Amerikan desteğini sağlamak. Konuya ABD cephesinden yaklaşıldığında da işbirliğini gerektirecek bir manzara vardı. O ana kadar İngiltere'nin dünya politikasındaki üstünlüğünden fayda sağlayan ABD Almanya ve Japonya'nın saldırılarıyla çıkarlarının tehdit altında olduğu hissine kapıldı. Avrupa Almanya'nın tekli idaresi altına düşmek üzereydi ve Japonya Pasifik'te hakimiyet kurmanın yollarını arıyordu. Tüm bunlara İngiltere'nin 'kışkırtmaları' da eklenince, ABD için İngiltere'nin güvenliği önemli bir konu haline geldi. 1841 Pearl Harbor saldırısı ve Almanya'yla kopan ilişkiler İngiliz ve Amerikan ilişkilerini bir noktada birleştirdi.

İkinci Dünya Savaşı'ndaki sıkı işbirliğinde tarafların birbirlerine karşı hissettikleri güvensizlik kaynaklarına gelirse daha önce üzerinde durduğumuz noktalara geri dönmüş oluruz. İngiltere için en önemli korku ABD'ye bağımlılığın sürekli bir hal alması, ABD'nin, yardımları karşılığında, sterlin bölgesinde liberalleşme talebinde bulunması ve bu bölgelere İngiltere'nin aleyhine yerleşmesi idi.¹² Tüm bu süreçte

¹⁰ Coral Bell, **The Debatable Alliance: An Essay in Anglo-American Relations**, (Londra: Oxford University Press, 1964).

¹¹ İngiliz Başbakanı Winston Churchill'in Westminster Koleji'nde (Fulton, Missouri) yaptığı ünlü konuşma bu algılamayı açıkça ortaya koyar. Churchill, 5 Mart 1946'da yaptığı bu konuşmasında savaş dönemindeki işbirliğinin sonuç almadaki önemine işaret ettikten sonra işbirliğinin savaş sonrasında da devam etmek zorunda olduğunun altını çizmiştir.

¹² ABD'nin iki dünya savaşı esnasındaki yardımları masum birer yardım şeklinde algılanamaz ve ABD'nin iktisadi ve siyasi bir güç olarak dünya sahnesine çıkması tesadüfi sayılamaz. Bu dönemde borçlanmaların dolar cinsinden olması ve ABD'nin yardımlar yoluyla kendi ekonomik üstünlüğü için zemin hazırlaması dikkat çekiciydi.

İngiltere, imparatorluğunu ve dünya politikalarındaki belirleyici rolünü kaybedebilirdi. Nitekim henüz savaş bitmeden Amerikalılar 'yeni patron'un kendileri olduğunu açıkça söylemeye başlamışlardı. Amerikan Hazine Bakanı Henry Morgenthau ABD'nin savaş sonrasında kendi beklentilerine göre yeni bir Avrupa kuracağını söylüyordu, dahası Morgenthau bundan sonra dünya ekonomisine Londra'nın değil Wall Street'in hükmedeceğini açıkça ilan ediyordu.¹³ Sadece Morgenthau değil hemen hemen tüm Amerikan girişimcilerinin ortak sıkıntısı İngiltere'nin sömürgelerinde izlediği aşırı korumacı rejimdi. Amerikan ekonomisinin ulaşmış olduğu yapının sömürgeler ve imparatorluklar düzeyiyle devamı mümkün değildi.¹⁴ Amerika'nın ekonomik çıkarları hem Almanya ve Japonya gibi saldırgan devletlerin 'sakinleştirilip' istikrarın sağlanmasını gerektiriyordu, hem de İngiliz sömürge imparatorluğunun dağıtılmasını. Kısacası ortada savaş içinde savaş vardı. Bir yandan siyasi ve askeri savaş Almanya ve Japonya'ya karşı sürerken, müttefikler kendi içlerinde ekonomik hükümlerlik savaşı veriyorlardı. Fakat savaşın kendine özgü ihtiyaçları bu güvensizliğin savaş esnasında güçlenmesine izin vermedi, İngiltere bir yandan Amerikan emperyalizm karşıtlığını manipüle etmeye çalışırken, diğer taraftan ortak paydaya vurgu yapmayı tercih etti. İngiliz tarafının temennisi savaştan sonra yeniden siyasi gücü eline geçirerek Amerikalıların yeni dünya düzeni emellerine engel olabilmektir.

Savaştaki işbirliği üstünlüğün ABD'ye geçmesiyle neticelenmişse de, savaş sonrasında kurulan düzende İngiltere'nin 'alarmist' yaklaşımının ABD'nin Soğuk Savaş politikalarını derinden etkilediği söylenebilir. Diğer bir deyişle savaşın bitimi yeni sorunları getirdi, faşizm yenilirken bu kapitalist Batı'nın zaferinden çok komünizmin zaferi haline geldi, bu sonucun öngörülmesinde de Amerikalılar'dan çok İngilizler daha başarılı olduğu söylenebilir. Denebilir ki ABD'nin İkinci Dünya Savaşı ve sonrası politikalarında Churchill hükümetlerinin ve genel olarak İngiltere'nin etkisi büyüktü ve bu nedenle İngiltere'nin konuya yaklaşımı anlaşılmasın Amerikan politikaları da anlaşılmasın. Ayrıca istihbarat ve bölge politikaları konusunda İngilizler'in Amerikalılar'a

¹³ C. J. Bartlett, **The Special Relationship: A Political History of Anglo American Relations Since 1945**, (Londra: Longman, 1992), ss. 4-5. Morgenthau'nun yaklaşımına karşın dönemin ABD'sinde belirtmeye değer iki farklı görüş daha vardı. Bunlardan ilki savaş sonrasında ABD ve tüm dünya için en önemli görevin İngiliz ekonomisini ayağa kaldırmak olacağını iddia ediyordu. Çünkü İngiltere dünya ekonomik dengelerinde önemli bir yer tutuyordu ve bu ekonomide yaşanacak bir çöküş ABD dahil tüm ülkeler için bir felaketi getirebilirdi. Diğer bir grup ise savaş sonrasında ABD'nin dünya siyasetine ve ekonomisine müdahale etme ihtiyacı duymayacağını, kendi içine dönmesi gerektiğini savunuyordu.

¹⁴ Bu durum Amerikan İç Savaş'ın nedenleriyle büyük bir benzerlik gösterir. Bu savaşta da gelişen Amerikan sermayesi geleneksel yöntemler üzerine kurulu Güney'i ekonomik çıkarlarına ulaşmak için devre dışı etmişti.

üstünlüğü savaş boyunca açıkça gözlemlendi.¹⁵ Kısacası bu dönemde ve hemen akabinde ABD-İngiltere ilişkileri sadece İngiltere'nin ABD'ye bağımlılığı ile açıklanamaz, 'karşılıklı bağımlılık' ilişkileri ifade etmekte daha doğru bir ifadedir. Ne var ki İkinci Dünya Savaşı İngiltere'nin bilinç altında onulmaz yaralar açtı ve kendisini ABD'ye daha yakın ve bağımlı hissetmeye başlamasına neden oldu.¹⁶ Bu yakınlık ve bağımlılık savaş sonrasında ekonomik ve siyasi yardım ve işbirliği ile pekişti. Bu çerçevede İngilizler ABD'yi dış ilişkilerinin temelini yerleştirirken, adeta bir 'kardeşler/kuzenler arası ilişki' düşledi. Bu sadece işbirliğinin doğal bir sonucu değil, aynı zamanda yenilginin¹⁷ verdiği ezilmişlik duygusunun da bir sonucuydu. Nitekim ABD'nin silah ve mali yardım konusunda İngiltere'ye öncelik tanıyan yaklaşımı bu algılamayı güçlendirdi. Bunda, hiç şüphe yok ki, dönemin Avrupa siyasi konjonktürünün de büyük rolü vardı: Bu dönemde ABD ve De Gaulle'un birbirlerine karşı soğuk durmaları, Almanya'nın ikiye bölünmesi ve siyasi bir güç olarak Avrupa siyasetine ağırlığını koyamaması, İngiltere'yi siyasi alanda rakipsiz hale getirdi ve böylece ABD için Avrupa'da işbirliği yapılabilecek en önemli ülke İngiltere haline geldi. Nitekim 1946 yılı başlarında Amerikan Dışişleri Bakanlığı İngiltere'nin Avrupa politikaları için ne kadar önemli bir ülke olduğunun altını çizdi.¹⁸ Bu nedenle uzunca bir süre ABD, Avrupa ve NATO politikalarını İngiltere ile 'ortak' yürüttü. Türkiye'de de sıkça dile getirilen 'İngiltere ABD'nin akıl hocası' yargısı daha çok bu geçiş döneminin bir ürünüdür.

Ne var ki İngiltere'nin zaman zaman duygusal boyutlar kazanan bu algılamasının 'tek yönlü' olduğu, dengelerdeki değişmeye paralel olarak ABD'nin İngiltere'den çok daha başka öncelikleri bulunduğu söylenebilir. Amerikalılar, İkinci Dünya Savaşı'na İngiliz İmparatorluğu'nu yeniden kurmak ya da İngiliz kardeşlerini Almanlardan korumak için girmemişlerdi. Daha önce de belirtildiği üzere ABD'nin savaş sonrasında iki önemli önceliği vardı: a) Ekonomik

¹⁵ Amerika'nın savaş sonundaki 'naive' Stalin politikasına karşın İngiltere'nin 'şüpheli-temkinli' Sovyet politikası dikkat çekicidir. ABD'nin Ortadoğu konusunda İngiltere'ye bağımlılığı da kayde değer bir noktadır. Ayrıca ABD'nin savaşa girişinin İngiliz manipulasyonları sonucunda olduğu iddiaları da İngiltere'nin ABD karşısında üstünlüklerine işaret eder.

¹⁶ Unutulmamalıdır ki İkinci Dünya Savaşı ile İngiltere tarihinde ilk kez bu denli büyük bir işgal tehlikesiyle karşı karşıya gelmiş, ülkenin en önemli sanayi merkezleri ve büyük şehirleri günlerce Alman uçakları tarafından bombalanmıştır. İngilizler bu durumdan kurtulmanın tek yolu olarak ABD'nin savaşa girmesini görmüşler, nitekim savaşta ABD'nin desteğiyle kazanılmıştır. Diğer bir deyişle ABD 'ölümü görmüş' İngiltere'yi kurtaran ülke olarak algılanmıştır.

¹⁷ 'Yenilgi' kelimesi İkinci Dünya savaşı sonrası İngiltere için ağır bir kavram sayılabilir. Ne var ki şekli zafere rağmen İngiltere savaş öncesi konumunu hemen hemen her sahada yitirmiş, büyük güç olmaktan sıradan güç olmaya doğru olan süreçte hızla kan kaybetmiştir. Bu nedenle savaşın izleri büyük bir zaferden çok büyük bir yenilgi olarak zihinlerde kalmıştır.

¹⁸ Bartlett, *The Special*, s. 23.

ve siyasi istikrarın sağlanması, b) Ekonomik liberalleşmenin tüm dünyaya hakim olması. Bu hedeflerden ilki İngiltere'ye yarararken, ikincisi İngiliz İmparatorluğu'nun sonu demektir. Bu planlar içinde ABD'nin İngiltere'ye yaklaşımına baktığımızda İngiltere'nin algılamalarının tersi bir manzara ile karşılaşırız. ABD'ye göre İngiltere artık çevre ülkelerinden biriydi ve ABD-SSCB süper devlet ilişkilerindeki rolü sadece 'yardımcı' olmak olabilirdi. Hatta bazı Amerikalılar İngiltere'yi 'dikkate alınmayacak bir ülke' olarak değerlendirdiler ki bu hiç şüphesiz abartılı bir yaklaşımdı.

ABD savaşın İngiltere'de açtığı yaraları İngiliz ekonomik hakimiyetine son vermek açısından önemli bir araç olarak gördü ve 1945'teki ekonomik yardım görüşmelerinde İngiliz sterlininin daha konvertibl olmasını önemli bir şart olarak ileri sürdü. Bu durum İngilizler'i o kadar rahatsız etti ki İngiliz hükümeti görüşmelerden çekilmeyi dahi düşündü. Fakat ABD yardımlarına ihtiyaç vardı ve ABD'yi güçlendirmek İngiltere'ye pahalıya malolabilirdi. İngiltere'nin özellikle yurtdışı harcamaları için büyük miktarda dış borca ihtiyacı vardı ve savaş sonrasında kredilerde ABD'nin tartışmasız bir tekeli söz konusuydu. Ayrıca İngiltere'ye göre ABD'ye olan siyasi ihtiyaç halen bitmiş değildi. Avrupa'nın yeniden düzene sokulması ancak ABD sayesinde mümkün olabilirdi, bu nedenle ABD'yi yeniden izolasyoncu yaklaşımlara sokacak politikalarından vazgeçilmeliydi.¹⁹ Yani İngiltere ve ABD arasında özel bir ilişkinin bulunduğu muhakkaktı, fakat bu durum savaş döneminden oldukça farklı bir mecraya doğru yol almaktaydı.

Bu dönemde 'özel ilişki'nin değerlendirilebileceği bir diğer alan da atom bombasıydı. Atom bombası savaş yıllarında Amerikan-İngiliz ortak projesi olarak geliştirilmiş, iki devlet de bombaya sahip çıkma eğilimine girmişti. Hatta 1943 yılında İngiliz Başbakanı Churchill Roosevelt ile vardığı anlaşma ile bombanın kullanılmasından önce İngiltere'nin izninin alınmasını gerekli hale getirmişti. 1945 Kasım'ında ise Truman ABD, İngiltere ve Kanada arasında atom enerjisi alanında 'tam işbirliği' için gerekli adımları atmıştı. Ancak tüm bu çabalar Kongre ve Amerikan kamuoyunda ortaya çıkan şüpheler sonucunda büyük bir yara aldı ve Macmohon Yasası atom ile ilgili bilgilerin İngiltere de dahil olmak üzere hiç bir devlet ile paylaşılmayacağı kuralını getirdi. Böylece önemli bir işbirliği alanı da kapanmış oldu.²⁰ İngiltere 1952 tarihine kadar savaş dönemindeki işbirliğini canlandırmaya çalıştıysa

¹⁹ Bazı İngiliz çevrelerinde seslendirilen bir görüş olsa da İkinci Dünya savaşı sonrasında ABD'nin tekrar izolasyoncu bir politikaya döneceğini söylemek zordur. Amerika'nın artan dış bağlantıları ve bu çıkartılara dönük tehditler böyle bir alternatifi başından geçersiz kılmaktadır.

²⁰ Alan Farmer, **Britain: Foreign and Imperial Affairs, 1939-64**, (Bedford: Hodder&Stoughton, 1998), s.41-42.

da, ABD İngiltere'nin nükleer alandaki bilgileri paylaşma önerisini daima geri çevirdi. Bu durum İngiltere'nin 3 Ekim 1952'de Monte Bello testi ile 'nükleer silah sahibi ülkeler klübü'ne katılmasına kadar sürdü.²¹

Soğuk Savaş

İki ülkeyi yaklaştıran en önemli unsur hiç şüphesiz ki Soğuk Savaş'tı.²² Hatta denebilir ki 'özel ilişki'nin başlangıç noktası Soğuk Savaş olarak alınabilir. Soğuk Savaş'ın birleştirici bir faktör olarak sahneye çıktığı ilk nokta ise Türkiye, Yunanistan ve genel olarak Ortadoğu'dur. Dünya ekonomisini liberalleştirme peşinde olan ABD Türk boğazlarından serbest geçişe, Ortadoğu petrol kaynaklarına ve komünizmin bu bölgelere yayılmamasına büyük önem verdi ve 'bölgenin eski patronu' olarak İngilizler ile işbirliğini zaman zaman politikalarında önemli bir unsur olarak gördü. Sovyetler'in yükselen hırçınlığı özellikle İngiliz Dışişleri'nde Sovyet karşıtlığını beslerken, işbirliğini kolaylaştırırdı.

Sovyet tehdidi iki ülkeyi tarihlerinde görmedikleri kadar birbirine yaklaştırdı. 1946'da yapılan gizli görüşmelerde Amerikan hava üslerinin İngiltere'nin East Anglia bölgesine kurulması kararlaştırıldı. Bu üsler İngiltere'yi ABD karşısında diğer Batılı ülkelerden ayırıyor, günümüze kadar uzanacak bir ilişkiler ağının temellerini oluşturuyordu. Aynı yıl işbirliği denize taşındı ve iki ülke donanması Adriyatik Denizi'nde Yugoslavya'da olabilecek olağanüstü durum için alarma geçti. 1946 sonbaharında her iki ülke de olası bir dünya savaşında birlikte çalışmalarını gerektiği noktasında uzlaşmaya vardılar. Fakat tüm bunlar iki tarafça da gizli tutulmaya çalışıldı.

Bu dönemi incelediğimizde, ABD karar alma mekanizmasının bir çok kişi ve kurum tarafından belirlendiği, ve birbiriyle çelişen bir çok kararın aynı anda ortaya çıkabildiği görülüyor. Diğer bir deyişle bir yandan İngiliz İmparatorluğu ABD çıkarlarına karşı bulunurken, diğer taraftan ABD Dışişleri Bakanlığı 1 Nisan 1946'da İngiltere'nin bir dünya gücü olarak rolünü sürdürmesi gerektiğini, İngiliz Uluslar Topluluğu'nun (Commonwealth) korunmasının ABD'nin çıkarları için

²¹ John Baylis, Ken Booth, John Garnett ve Phil Williams, Contemporary Strategy I, The Nuclear Powers, (Londra: Croom Helm, 1987), s.145.

²² Soğuk Savaş'ın ABD-İngiltere ilişkileri üzerindeki etkisi için ayrıca bkz.: T. H. Anderson, The United States, Great Britain, and the Cold War, 1944-47, (Londra: University of Missouri Press, 1981); F. S., Harbutt, The Iron Curtain: Churchill, America and the Origins of the Cold War, (Londra: Oxford University Press, 1986); R. Edmonds, Setting the Mould: the United States and Britain, 1945-51, (Londra: Allen and Unwin, 1985).

hayati olduğunu söylüyordu. Kısacası her iki tarafın da 'aklı karışık' ve henüz ABD İngiltere için biçtiği role karar verememişti. Aynı durumun İngiliz tarafında da olduğu görülüyordu. ABD'yi Avrupa ve Ortadoğu'da tutmaya büyük önem veren İngiltere, öte yandan bu ülkeyi Afrika'dan uzak tutuyordu. Hatta işgal altındaki Almanya ve genel olarak Avrupa konusunda dahi İngilizler herşeyi ABD ile paylaşmıyor, temkinli davranıyorlardı. Bu temkinli yaklaşımın altında daha önceki açıklamaların yanısıra, Amerikan yönetiminin çok fazla noktadan etki altında kalmasının büyük rolü vardı. Diğer bir deyişle İngiltere, Kongre ve diğer organların her an Amerikan dış politikasını değiştirebileceğinden korkmaktaydı.²³

Biraz önce de belirtildiği üzere global düzeyde belki de ilk önemli yakınlaşma, biraz da zorunlu olarak Türkiye, Yunanistan ve genel olarak Ortadoğu üzerinde yaşandı. İngiliz Dışişleri Bakanlığı'nın 21 Şubat 1947 tarihinde Washington'a vermiş olduğu not artık İngiltere'nin Türkiye ve Yunanistan'a yardım edemeyeceğini söylüyordu. Amerikalılar'ı en çok şaşırtan, notun içeriğinden çok, çok kısa olması oldu.²⁴ İngilizler adeta 'biz sorumluluklarımızı yerine getirmiyoruz, siz ne yaparsanız yapın' demekteydiler. Böyle bir durumda bölgenin yönetiminde İngilizler'in söz sahibi olması da beklenemezdi. Zaten notu takip eden dönemde Amerikalılar arasında gelişen duygu İngilizler'i bölge olaylarına mümkün olduğunca az karıştırmak şeklinde oldu.

İşbirliğinin en geniş anlamda gerçekleştiği alan ise Avrupa oldu. Amerikan planlarının uygulanmasında İngiltere önemli bir rol oynadı. Fakat iki tarafın birbirini algılamasında yine farklılıklar vardı. ABD için öncelik Avrupa'nın bir an önce ekonomik yönden kalkınması idi. İngiltere ise imparatorluğuna zarar verdiğini düşündüğü dolar krizi gibi noktalar üzerinde odaklaşıyordu. Dahası İngiltere ekonomik programı, dünyanın ekonomik devi olarak ABD ile birlikte yürütmek istiyordu. Fakat tüm bu isteklerine karşın Avrupa'nın diğer ülkeleriyle birlikte ABD'nin isteklerine boyun eğmek zorunda kaldı ve ABD yardım programınının uygulayıcısı değil, uygulandığı bir ülke oldu. Amerika bu dönemde yardımların etkili bir şekilde kullanılabilmesi için Avrupa ülkelerinin işbirliğini şart koşuyordu. Bir anlamda bilinçli ya da farkında

²³ Bu yöndeki korkular İngiliz Dışişleri Bakanlığı tarafından hazırlanan **The Strategic Aspect of British Foreign Policy** adlı raporda görülebilir (Londra: The Foreign Office, Eylül 1946).

²⁴ Notun kısa olması ve İngiltere'nin Amerikalılar'a bir uygulama planı sunmamış olmaları İngiltere'nin konuya önem vermemesinden kaynaklanmıyordu. Londra'da konuyla ilgili olarak ateşli bir tartışma sürüp gitmekteydi. İngiltere Ortadoğu'daki masrafları tek başına karşılayıp karşılamayacağını uzun süre düşündü, fakat bir çıkar yol bulamadı. 1947 yazında İngiltere'de yaşanan ekonomik kriz İngiltere'yi Ortadoğu konusunda daha bir ABD'ye itti.

olmadan ABD, Avrupa entegrasyonunu ateşliyordu. Fakat öngörülen yeni düzen Amerikan doları etrafında kuruluyordu ve başta İngiltere olmak üzere, Avrupa'nın ekonomik konulardaki üstünlüğünü yerle bir ediyordu. Bunun için İngiltere başta Afrika olmak üzere dolara bağımlılığı azaltacak önlemler almaya çalıştı ve sömürgeleriyle olan ilişkilerine daha bir önem verdi. Belki de İngiltere'yi Avrupa'daki ekonomik birleşme çabalarından soğutan en önemli faktör ABD'nin planlarıydı. İngiltere bir yandan ABD'yi Avrupa'ya getirmeye çalışırken, diğer taraftan ABD'nin tüm planlarına şüphe ile yaklaşıyordu. İngiltere politikaları kendisi belirlemek, bunları da ABD'ye uygulamak peşindeydi, fakat çoğu zaman ABD politikaları yapıyor, İngiltere de bunun konusu oluyordu. Bu durum 'özel ilişki'nin içeriği konusunda bazı ipuçları verir.

Tüm bu endişelere karşın Soğuk Savaş'ın artan dozajı farkları örttü ve NATO şemsiyesi altında iki ülke gizli rekabete rağmen en yakın müttefik konumuna geldi. Berlin Krizi iki ülkeyi daha bir yakınlaştırdı ve ABD 1946'da İngiltere'de kurulan üslerine B-29 bombardıman uçaklarını gönderme kararı aldı, daha sonra karar uçakların sürekli olarak bu üslerde kalması şeklinde değiştirildi. Bu karar İngiltere'de memnuniyetle karşılandıysa da Amerikan üs ve silahları herhangi bir Sovyet saldırısında İngiltere'yi ilk hedef haline sokuyordu. Bu da İngiltere'nin ABD'ye bağımlılığını ve Soğuk Savaş'a eklenmesini daha da kolaylaştırıyordu. Nitekim bir Dışişleri yetkilisi 'temel dış politika hedefimiz ABD'yi Avrupa'da tutmak olmalıdır' diyordu.²⁵

1950'lerin başına gelindiğinde ABD'de İngiltere'nin önemi konusunda şüpheler dile getirildiyse de Soğuk Savaş lobileri İngiltere'nin ABD'nin en önemli müttefiki olduğunu iddia ettiler. Bunların başında CIA geliyordu. CIA'e göre İngiltere 'ABD'nin sahip olduğu tek güçlü müttefikti ve ABD bu müttefikini daha da güçlendirmek için çok yüksek bir bedel ödemeyi göze almalıydı. Genel değerlendirmelerin ötesinde CIA İngiliz istihbarat sisteminden geniş bir şekilde yararlanmaktaydı.²⁶ 1947'de UKUSA olarak bilinen anlaşma ile resmiyet kazanan işbirliği sonucunda iki ülkenin istihbarat birimleri zaman zaman birbirlerini 'tüm diğer ülkelere karşı doğal ortak' olarak görmeye başlamışlardı. Sonuçta, 1950'ye kadar zaman zaman çelişkilerle dolu olsa da ABD ve İngiltere işbirliği için uygun bir zemin oluşturdular.

²⁵ Üslerin ilişkilerdeki yeri konusunda bkz.: S. Duke, **United States Defence Bases in the United Kingdom**, (Londra: Macmillan, 1987); D. Gates, 'American Strategic Bases in Britain: the Agreements Governing Their Use', **Comparative Strategy**, Cilt: 8, 1989.

²⁶ Batlett, **The Special**, s. 39.

İlişkilerde **Kore Savaşı** yeni bir işbirliği imkanı sundu. Fakat İngiltere ABD'ye bağımlı kalmaktan son derece rahatsızdı. İmparatorluğun ABD'nin de gayretleriyle yıkılmasına ek olarak, İngiltere karar almada ABD'nin 'aşırı' ve 'ani' kararlarından korkuyordu. ABD, SSCB ile ilişkilerinde yapacağı bir 'düşüncesizlik'le İngiltere'nin güvenliğini tehlikeye sokabilirdi.²⁷ Bu nedenlerle İngiltere, ABD'nin kendisine danışmasını istiyor, ABD ise buna yanaşmıyor, tam tersi bir yaklaşım izliyordu. Bu ortamda İngiltere'nin güvenlik çıkmazını aşmasının tek bir yolu vardı, o da kendi nükleer programına sahip olmak. Böylece hem Sovyet tehdidi dengelenir, hem de ABD'ye olan bağımlılık sınırlandırılabilirdi. Ayrıca nükleer güç olmak dünya politikalarında söz sahibi olabilmenin ilk şartı olarak algılanıyordu. Bu nedenlerle, özellikle Sovyetler Birliği'nin nükleer güç olmasının ardından İngiltere tüm gayretlerini kendi nükleer gücünü geliştirmeye yöneltti. Sonuçta İngiltere 1952 ve 1957'de geliştirilen nükleer bombalar (A ve H) ile ABD ve SSCB'den sonra nükleer ülkeler arasına katıldı. Fakat İngiliz soluna göre bu durum 'göz boyamaktan' başka bir anlam ifade etmiyordu. Çünkü İngiltere bu nükleer silahların taşınması, hedefe atılması konusunda yine ABD'ye bağımlı kalmıştı. İngiliz soluna göre karşı karşıya kalınan durum 'büyük devlet olmadığı halde büyük devlet gibi görünmek için duyulan çocukça bir arzunun dışı vurumuydu.²⁸ Aynı çevreler 1980'lerde ABD'nin İngiltere'nin haberi olmaksızın İngiliz topraklarından Sovyetler Birliği'ni füzelerle vurabileceğini de iddia ettiler.

Süveyş Krizi: Ne Kadar 'Özel' Bir İlişki?

İlişkilerde en önemli kınılmayı hiç şüphe yok ki 1956 Süveyş Krizi yaptı.²⁹ İkinci Dünya Savaşı sonrasında, İngiltere açısından Süveyş Krizi'nden daha 'onur kırıcı' ve hayal kırıklığı yaratıcı bir kriz olmadığı

²⁷ İngiltere, ABD'nin uluslararası alandaki tecrübesizliğinin farkındaydı ve Amerikan politikalarını iyi hazırlanmamış, anlık eylemler olarak görüyordu. Zaman zaman bu politikalar tüm bir süreci değiştirebilecek ciddiyetteydi. Örneğin Truman'ın 30 Kasım'da Kore'de nükleer silahların kullanılabilceğini ima etmesi Westminster'da paniğe yol açmaya yetmişti. *ibid.*, s. 48-49. Bu dönemde İngiltere'nin tüm gayretleri ABD karar alma mekanizmasında İngiltere'ye bir yer açmak şeklinde özetlenebilir. Özellikle nükleer silahların kullanımını konusunda, İngiltere en azından silahlar kullanılmadan önce bilgilendirilmek istiyordu. Atlee'nin 4-5 Aralık 1950 Washington ziyareti ve 1951 Eylül'ündeki diğer İngiliz girişimleri bu çabaya birer örnektir.

²⁸ Ian Budge, Ivor Crewe, David McKay ve Ken Newton (editorler), **The New British Politics**, (Harlow, Essex: Longman, 1998), s. 544.

²⁹ Süveyş Krizi konusunda çok sayıda çalışma var. Bunlardan bir kaçını konuyla ilgilenenler için yararlı olabilir: L.D. Epstein, **British Politics in the Suez Crisis**, (Urbana: University of Illinois Press, 1964); D. Neff, **Warriors at Suez**, (New York: Liden, 1981); D. Charlton, **Britain and the Suez Crisis**, (Oxford: Basil Blackwell, 1988); W.R. Louis ve R. Owen (eds.), **Suez 1956**, (Oxford: Clarendon Press, 1989); H. Thomas, **The Suez Affair**, (Londra: Weidenfeld & Nicolson, 1966).

söylenbilir. Bu krizde ABD, Fransa-İngiltere ve İsrail üçlüsünün Mısır'a karşı düzenlediği operasyonu desteklemedi. ABD'ye göre böyle bir operasyon komünizmin Ortadoğu'ya inişini kolaylaştırmaktan başka bir işe yaramazdı. ABD desteklemeyi reddetmekle kalmadı, İngiltere'yi ekonomik araçlar kullanmakla tehdit etti. SSCB bu krizi çözmek için nükleer silah kullanmayı bile göze aldığını ima ederek Batı bloğunu sıkıştırınca Amerikan politikası daha da sertleşti. İngiltere'nin direnmesi sonucunda ABD İngiltere'yi 'ikna etmek' için ekonomik yöntemler kullanmaya başladı ve İngiltere dolar ve altın rezervlerini hızla kaybetmeye başladı.³⁰ Ekonomik baskı kısa sürede İngiltere'yi ikna etmeye yetti ve krizle başlayan süreç 1967'de İngiltere'nin Süveyş'in doğusundan tamamiyle çekilmesine kadar devam etti. Böylece İngiltere sadece imparatorluğunu kaybetmedi, Ortadoğu gibi fazlasıyla önemseydiği bir bölgeden en yakın müttefiki tarafından çıkarılmış oldu.³¹ İngilizler bu yenilgiyi asla unutmadılar. Her ne kadar kabinenin tüm üyeleri ABD'yi karşılıklarına almamaları gerektiği noktasında birleştilerse de, Süveyş 'özel ilişki'nin sınırlarını tüm çıplaklığıyla ortaya koydu. Amerikan cephesine baktığımızda Amerikalılar da bu yenilgiden dolayı İngilizler'i suçluyordu. Bu iddialara göre Süveyş konusunda ABD kararlı bir tutum izlemişse de İngiltere'nin bölgeden tamamen çekilmesi konusunda tek başına ABD'yi sorumlu tutmak doğru olmazdı. Çünkü İngiltere'nin bölgeden hızlı çekilişi ABD'nin sorumluluklarını ve savunma masraflarını artırıyordu. Bu durumda İngiltere'nin 'modası geçmiş' imparatorluk ve sömürgecilik sevdası bir krize yol açmış, ABD ise bölgeyi komünizm batağına düşmekten kurtarmak için İngiliz ve Fransızlar'ın hatalarını 'temizlemek' zorunda kalmıştı.³² Başkan Eisenhower'ın kişisel gözlemi ise İngilizler'in ulusal gururunun sorunu anlamsız yere derinleştirdiği yönünde oldu. Eisenhower'a göre İngilizler yenilmektense petrolü kaybetmeye, hatta Sovyetler'e vermeye bile razıydılar. Bu yorum abartılı sayılsa da Süveyş yenilgisinin İngiltere için dünya çapında bir prestij kaybına yol açtığı ve İkinci Dünya Savaşı ile başlayan ve İngiltere'nin büyük devletlikten 'sıradan devlet' olmasıyla

³⁰ Kasım 1956'da İngiltere, bir seferde, dolar ve altın rezervlerinin yüzde 15'ini kaybetmişti. Bunun üzerine Macmillan İngiltere'yi büyük bir ekonomik krizden kurtaracak çarenin ABD'nin güvenini yeniden kazanmak olduğunu söyledi.

³¹ Süveyş yenilgisi İngiliz sömürgelerindeki bağımsızlık mücadelelerine doğrudan etki yaptı. Örneğin Gana'daki bağımsızlık hareketi hız kazanarak 1957'de bağımsızlığa ulaştı.

³² Amerikan tutumunun altında yatan bilinen sebepler şu şekilde özetlenebilir: a) İngiliz-Fransız ortak operasyonunun SSCB'nin bölgeye girişine yol açmasına engel olmak, b) İngiliz sömürgeciliği ile ABD'nin özdeşleştirilmesinin engellenmesi, c) Batı karşıtı Arap milliyetçiliğine zemin sağlanmaması, d) Bölgedeki Amerikan inisiyatifinin Doğu veya Batı blokundan ülkelere geçmemesi. İngiltere Süveyş operasyonu öncesinde ABD'yi yeterince bilgilendirmemiş, bu tutuma karşı Washington'da ciddi bir reaksiyon oluşmuştu. Bu noktada ABD İngiliz sömürgeciliyle özdeşleştirilmekten köşe bucak kaçarken Türkiye'nin aynı yıllarda İngiltere'nin bir 'ajanı' gibi algılanması dikkat çekici bir noktadır.

sonuçlanan bir sürecin en önemli göstergesini oluşturduğu söylenebilir. Bu nedenle İngiltere uzun süre direnç göstermiş, yenilgiyi kabul etmek istememişti. Buna karşın ABD'de başını Richard Nixon ve Henry Kissinger'in çektiği ikinci bir grup ABD'nin Süveyş'te İngiltere'yi desteklemeyerek büyük bir hata yaptığını öne sürüyordu. Bu görüşe göre İngiltere Ortadoğu'da Batı'nın en önemli silahlı gücü ve bölgenin duayeniydi. Bu nedenlerle İngilteresiz bir Ortadoğu savunması büyük zaafllara uğrayabilirdi.

Daha önce belirtildiği üzere İngiltere'nin süper güç ABD'ye karşı çok fazla bir alternatifi yoktu. İlk başlarda bazı İngiliz bakanlar İngiltere'nin Batı Avrupa ile ilişkilerini güçlendirmesini savunmuşlarsa da 'Atlantikçiler' bu tartışmayı kazandı ve İngiltere kısa sürede ABD ile olan 'özel ilişki'sini yeniden canlandırmayı başardı. ABD'nin durumu göz önünde bulundurularak bu durumun doğal bir sonuç olduğu iddia edilebilirse de İngiltere ile aynı durumda olan Fransa'nın aynı başarıyı gösteremeyip her geçen gün ABD'den uzaklaşması İngiltere-ABD ilişkilerine özgü bir noktaya işaret eder.³³

Özellikle Ocak 1957'de Başbakan olan Macmillan ağırlığını ABD'den yana koyarak, batı Avrupa seçeneğini 'yardımcı' faktör olarak gördü. İngiltere'nin yanısıra ABD'de de İngiltere'ye dönük olumlu gelişmeler yaşanıyordu. İngiltere'nin Ortadoğu operasyonuna şiddetle karşı çıkan ABD, Ortadoğu'da sonuç almanın o kadar kolay olmadığını gördü. Amerikan Dışişleri Bakanlığı 1957 ilkbaharında hazırlamış olduğu bir raporunda İngiltere ve ABD'nin birlikte olmaları ABD'nin Avrupa ve Ortadoğu'da tek kalmasından daha yararlı sonuçlar verebilir diyordu. Şüphesiz bu yaklaşım Süveyş Krizi esnasında İngiltere'yi tamamen dışlayan yaklaşımdan oldukça farklıydı. Bu değişimde ABD'nin Eisenhower Doktrini'ni uygulamanın tahmin edilenden daha zor olduğunu anlamasının payı büyüktü. Bu doktrin Ortadoğu'da başı komünizmle derde giren ülkelere tam destek öngörüyordu. Ne var ki ABD politika değişikliğine rağmen Arap radikalizmi ve bölge dengeleriyle uğraşmakta zorlandı, İngiltere'nin tecrübelerine ihtiyaç duydu. İşte 1957 Bermuda Toplantısı'na zemin hazırlayan gerekçeler bunlardı. Macmillan ve Eisenhower arasında gerçekleştirilen görüşmede taraflar yaraların sarılmasında oldukça istekli göründüler. Toplantıda Amerikalılar Batı çıkarlarının 'Arap radikalizmi'nden nasıl korunacağı konusunda İngilizler'in tavsiyesine başvurdular. Bu çerçevede, yapılacak değerlendirmelerde, bu görüşmeler sonrasında Amerikan

³³ Christopher Tugendhat ve William Wallace, *Options for British Foreign Policy in the 1990s*, (Londra: Routledge, 1988), s. 14.

Ortadoğu politikalarında gerçekleşen değişimde İngilizler'in bu tavsiyelerinin rolü ihmal edilmemelidir.

Sonuçta Süveyş Krizi gibi büyük bir darbeden İngiltere ABD ile ilişkilerini daha da güçlendirerek çıkmasını bildi. 1957 Eylül ayında Amerikan Dışişleri Bakanlığı NATO'nun çekirdeğinde (core) ABD-İngiltere işbirliğinin bulunduğunu belirterek, Ortadoğu'daki Batı politikalarının ana mimarlarının da bu iki ülke olduğunu ilan etti. Dahası Amerikalılar İngiltere'ye sadece Avrupa ve Ortadoğu'da değil, Uzak Doğu'da da ihtiyaçları olduğunu açıkça söylüyorlardı. Yenilgiden böyle-sine büyük bir başarıyla çıkmak İngilizler'i şüphesiz mutlu etti. Aynı başarıyı Fransa'nın gösterememesi İngiltere-ABD ilişkilerinin ne kadar özel olduğunu göstermekle kalmaz, aynı zamanda İngiltere'nin ABD'yi ne kadar iyi tahlil ettiğini de gösterir.³⁵ Tüm bu gelişmeler İngiltere ABD'nin akıl hocası' yargısını daha da güçlendirdi.

Vietnam ve Amerika'nın Hayal Kırıklığı

Süveyş'de bozulan ilişkileri geliştirme çabaları Kennedy ve Macmillan tarafından devam ettirildi ve 1962 Bermuda Antlaşması ile İngiliz nükleer silah başlıklarının kullanılmasında Amerikan füzelerinin kullanılması kararlaştırıldı.³⁵ Antlaşmanın imza töreninde her iki lider de iki ülke arasındaki 'özel ilişki'nin yeniden kurulduğunu söylediler. Kennedy için İngiliz Başbakan ve İngiltere'nin Washington büyükelçisi en önemli iki dış politika danışmanıydı ve Amerikan Başkanı sık sık bu iki isme Amerikan dış politikası konusunda 'akıl danıştıyordu'.³⁶ Ayrıca 1963 yılında İngiltere'nin AET'ye yaptığı başvuru De Gaulle Fransası tarafından veto edilince İngiltere'de Avrupa'ya dönük sempati azaldı ve ABD ön plana çıktı. Fakat Macmillan'ın Başbakanlık'tan istifa ve Kennedy'nin bir suikaste kurban gitmesi ilişkileri daha kompleks hale getirdi. 1960'larda Küba-İngiltere ilişkileri gibi ilişkileri olumsuz yönde etkileyen unsurlar varsa da asıl problem ilişkilerin taraflarca algılanmasından kaynaklanıyordu. İngiltere'ye göre ABD, İngiliz dış politikasının en önemli kısmını oluşturdu ve iki ülke arasındaki 'özel ilişki'ye özel bir önem verildi. Amerikan tarafında ise yönetimde etkisini hissettiren lobilere göre İngiltere politikası iniş çıkışlar gösterdi, bir de şurası kesindi ki yeni ABD yönetimi için İngiltere'nin atfettiği derin-

³⁴ İngiltere'nin Süveyş sonrası politikaları için bkz.: A. Horne, **Macmillan, 1957-1986**, (Londra: Macmillan, 1989); H. Macmillan, *Riding the Storm, 1956-1959*, (Londra: Macmillan, 1972) ABD'nin Süveyş sonrası politikaları içinse bkz.: *Foreign Relations of the United States, 1955-57*, Cilt. iv.

³⁵ D. Nunnerley, **Kennedy and Britain**, (Londra: Bodley Head, 1972).

³⁶ C. J. Bartlett, **British Foreign Policy in the Twentieth Century**, (Londra: Macmillan, 1989), s. 107.

likte 'özel bir ilişki' yoktu. Bu dönemde ABD İngiltere'den üç önemli talepte bulundu, a) Doların değerini koruyabilmek için istikrarlı bir sterlin politikası, b) ABD'nin 'dünya jandarmalığı' rolünde yükünü azaltacak şekilde İngiltere'nin Avrupa dışında ABD'ye daha çok yardımcı olması, ayrıca Avrupa'da ABD'ye paralel bir liderlik üstlenmesi³⁷ ve c) İngiltere'nin Vietnam'da ABD'ye asker göndererek, ya da çok güçlü bir diplomatik destek yoluyla yardımcı olması. Ne var ki İngiltere bu üç istekte de ABD'nin beklentilerini karşılayamadı; herşeyden önce İngiltere de ekonomik sıkıntılar içindeydi ve talepler siyasi ve ekonomik açılardan İngiltere'nin gücünün ötesindeydi. Ekonomik açıdan İngiltere Fransa ve Almanya'nın ulaştığı dinamizme ulaşamamış, görece çöküş devam ediyordu. Ekonomik gerilemeye paralel olarak İngiltere ABD'ye diğer bölgelerde yardımcı olmakta da zorlanıyordu. Bunun üzerine ABD bölgesel devletlere yönelmek istediye de bu ülkeler İngiltere'nin yerini dolduramıyordu. Ayrıca ABD'nin İngiltere'den istediği Avrupa liderliği görevi de İngiltere'ye 'gerçekçi' gelmiyordu. O dönemde Almanya ve diğer ülkeler bu rolü üstlenebilecek durumda değillerdi. Fransa ise sürekli olarak ABD'ye muhalefet ediyor, SSCB'yle yakınlaşma politikaları yürütüyordu. Fakat İngiltere eski sömürgeleri ve ABD ile olan ilişkisini Avrupa'nın önünde tutuyordu. Dahası İngiltere'nin böyle bir liderlik için gerekli ekonomik güce sahip olup olmadığı da şüpheliydi.³⁸ Vietnam konusuna gelince, Vietnam konusunda ABD tüm dünya solunu karşısına aldı ve bundan İngiliz kamuoyu da büyük ölçüde etkilendi ve ABD'nin İngiltere'deki popülaritesi çok düştü. Bu durum İngiltere-ABD arasında Vietnam konusunda olası bir işbirliğini imkansız hale getirdi.

1960'lardaki durum özetlenecek olursa, İngiltere bir süper devlette olması gereken hiç bir güce sahip değildi; diğer taraftan bir süper güçte olması gereken entelektüel, siyasi ve askeri birikime sahipti. Buna karşın ABD'de durum biraz tersineydi; ABD güce sahip, fakat tecrübe ve entelektüel birikimden yoksundu. Bu durumda İngiltere ABD'nin kendisine danışmak zorunda olduğunu düşünüyor, ABD ise İngiltere'nin kendisine 'hizmet' etmesini en doğal hakkı olarak görüyordu ve taraflar en az masrafla birbirlerini manipüle etmeye çalıştı. Bu yıllarda ABD İngiltere'nin gücünün sınırlarını öğrenirken, İngiltere ABD'yi yönlendirmenin o kadar da kolay olmadığını, değişen ulusal çıkarların özel ilişkiyi sekteye uğrattığını gördü. Yine de 1960'lar

³⁷ ABD, İngiltere'nin özellikle Hong Kong, Malaya, Pasifik ve Basra Körfezi'nde ABD'yi destekleyecek politikalar üretmesini istiyordu. Kağıt üzerinde İngiltere de bu bölgelerde istekli gibi görünüyordu fakat her iki taraf da ittifakın çıkarlarından çok kendi ulusal sorunlarına yeni destekler arıyorlardı. Özellikle İngiltere için Endonezya-Malezya sorunu önemliydi.

³⁸ Amerikalılar İngiltere'nin AET'ye üyeliğinden sadece siyasi değil ekonomik yararlar da beklediler. ABD'ye göre İngiltere ancak AET üyeliği ile arzulanı ekonomik güce ulaşabilirdi. Ayrıca ABD'ye göre Commonwealth 'sözde' bir topluluktan başka bir şey değildi. Bartlett, *The Special*, s. 117.

boyunca ABD'nin en çok 'danıştığı' ülke İngiltere oldu. Amerikalılar Avrupa'da İngiltere dışındaki hiç bir ülkenin diplomat ve yetkilileriyle yaptıkları görüşmelerde kendilerini müttefikleriyle eşit görmediler. Dahası Alman ve İtalyanlar'ın çekingenliği onları şaşırttı. Buna karşın İngilizler Amerikalılar ile birlikte Batı ittifakının 'gerçek sahipleri' gibi davrandılar ve alınan bir çok karara ortak oldular. Şurası kesindir ki İngilizler NATO üzerinde ABD'den sonra en çok söz sahibi kimselerdi. Bu durumda dönemselsel ihtiyaçlar kadar 'özel ilişki'nin de büyük payı vardı. Her iki taraf da olaylara benzeri pencerelerden bakıyor, birbirleriyle daha kolay anlaşılıyorlardı. Bu ilişki kişisel dostlukları geliştirmiş, bu da ilişkiyi sürekli hale getirmişti. Amerikalılar Avrupa'da diğer uluslardan çok İngilizler ile görüşüyorlar, bu da yakınlığı artırıyordu. Bu nedenlerle Süveyş, Vietnam gibi hayal kırıklıkları kalıcı zararlar verse de bunlar ilişkiyi bitirmekten çok şekillendirdi.

Gerçekten 'Özel Bir İlişki'ye Doğru

1970'lerde, ilk yıllarda yaşanan duraksamaya ve soğukluğa rağmen yakınlaşma devam etti. Petrol krizi ve ekonomik bunalım, ittifakın Fransa kanadında büyüyen sorun ve Kissinger gibi bireysel nedenler ABD'yi İngiltere'ye daha da yakınlaştırdı. ABD'de iktidara gelen Nixon, Kissinger ikilisi İngiltere'yle yakın bir işbirliği umuyorlardı. Bu çerçevede İngiltere'nin nükleer bir güç olması ve NATO'daki rolünün zamanla artması İngiltere'nin Amerikan savunma sistemine daha rahat girmesine yol açtı ve İngiltere paha biçilmez bilgilere çok kolay bir şekilde sahip oldu. Bu işbirliği istihbarat örgütleri (CIA, MI5, MI6, GCHQ vb.) arasında daha bir belirgindi. Diplomatik alanda ise iki tarafın temsilcileri bir çok oylamada aynı yönde davranıyor, iki ülkenin çıkarları birmiş gibi davranıyorlardı. Öyle ki George Ball gibi İngiltere hakkında son derece eleştirel görüşlere sahip olan Amerikalılar bile ABD'nin dünyaya İngiltere ile aynı noktadan baktığını, aynı hislerle dünyayı algıladığını ve iki ülke ilişkilerinin diğer ülkelerin ilişkilerinden çok açık bir şekilde ayrıldığını söyleyebiliyorlardı.

Biraz önce belirtildiği üzere 1970'lerde İngiltere'de iktidarı AET'ye yönelmiş Muhafazakar (*Conservative*) Parti'ye geçmiş olması ilişkilerde belli bir soğukluğa yol açtı. İngilizler nihayet Avrupa'ya yönelmişlerdi, ancak bu yöneliş ABD'nin arzuladığı şekilde olmadı, aksine Heath hükümeti önceliklerinin ABD değil Avrupa olduğunu ilan etti.³⁹ Ayrıca

³⁹ Çelişkili bir şekilde ilk yıllarda İngiliz sağ (Conservative Party ve diğerleri) Avrupalı, sol (Labour Party ve aşırı sol) ise *Commonwealth*'ci idi, yani İngiltere'nin AET'ye üyeliğine karşı idi. Sol'a göre Avrupa bütünlüğü kapitalizmin yeni bir şekli idi. 1980 ve 1990'larda ise şaşırtıcı bir şekilde sol Avrupalı olurken, sağ Avrupa Birliği'ni İngiltere'nin gücünü azaltan bir yapı olarak gördü.

Heath hükümeti Nixon'a İngiltere'nin 'Avrupa'da Amerikan Truva atı' olmayacağı uyarısında bulundu ve ABD-İngiltere ilişkisinin 'özel bir ilişki' olmadığını, sıradan bir ilişki olduğunu ima etti.⁴⁰ Fakat Heath'ın 'Avrupacı' tutumu bile İngiltere'nin ABD gözündeki yerini değiştirmeye yetmedi ve Nixon yönetimi İngiltere'yi dünyadaki en önemli müttefiki olarak görmeye devam etti. Bu dönemde Almanya hâlâ İkinci Dünya Savaşı'nın yükünü taşıyor, dünya sorunlarını tartışmaya bile çekiniyordu. Fransa ise bu konuda zaman zaman 'aşırı istekli' davranıyor, fakat daha çok ABD'nin istemediği yönde çözümler üretiyordu. Böyle bir ortamda Heath hükümeti diğer müttefik ülkeler ile kıyaslandığında yine de en önemli yardımcı hükümetti. Zaten İşçi Partisi lideri Wilson'la Heath'ın 'soğuk' yaklaşımı yerini daha yapıcı bir yaklaşıma aldı. Amerikan tarafı halihazırda işbirliğine hazırды. İngiliz Dışişleri Bakanı James Callaghan Avam Kamarası'nda yaptığı konuşmasında Avrupa ile devam edegelen sürecin kesinlikle ABD ile ilişkilere bir alternatif teşkil etmediğini açıkladıktan sonra, İngiltere'nin AET içinde Amerika karşıtı bir yaklaşımın oluşmasına karşı çıkacağını söyledi. Fakat, bu dönemde uluslararası krizlerde ABD'nin komünizm merkezli yaklaşımı devam ederken, İngiltere'nin komünizm karşısındaki tutumu ABD ile Avrupa arasında bir yerde idi. Örneğin İngiltere komünist ülkeler ile ticari ilişkiler konusunda ABD'den daha ılımlı idi. Ayrıca ABD'nin aksine sorunlara sadece Doğu-Batı dengesi açısından bakmıyordu.

Carter döneminde ABD-İngiltere ilişkileri Uzak Doğu ve Japonya'nın Amerikan'ın dış politika gündemine hızla yükselmesiyle ikinci plana düşmüş gibi görünse de ABD politikalarındaki İngiliz etkisi devam etti. Bu etki de özel ilişkilerin büyük rolü oldu.

Gerçekten Çok Özel Bir İlişki: 'Reagan-Thatcher Aşkı'

ABD-İngiltere ilişkilerinde en yakın işbirliğinin yaşandığı dönemlerden biri de 1980'ler oldu.⁴² Bunda en önemli pay Başkan Ronald Reagan ve Margaret Thatcher'ın birbirlerini algılama şeklindeydi. Bu ilişki çoğu zaman bir aşk hikayesine benzetildi.⁴³ Gerek Reagan,

⁴⁰ Kissinger'a göre Heath, de Gaulle'un bir başka versiyonudur ve Heath hükümeti genel olarak İngiltere-ABD ilişkileri içinde bir istisnadır, yoksa ilişkilerin özünü değiştiren bir dönem değil. Kissinger'in görüşleri için bkz.: Henry Kissinger, **The White House Years**, (New York: Weidenfeld and Nicolson, 1979).

⁴¹ W. C. Croomwell, 'Europe and the Structure of Peace', **Orbis**, Spring 1978, ss. 29-30.

⁴² Bu dönem ile ilgili olarak bkz.: Geoffrey Smithy, **Reagan and Thatcher**, (Londra: Bodley Head, 1990); J. Krieger, **Reagan, Thatcher and the Politics of Decline**, (Londra: polity Press, 1986); L. Freedman (ed.), **The Troubled Alliance: Atlantic Relations in the 1980s**, (Londra: Heinemann, 1983); C. Hill, 'Reagan and Thatcher: The Sentimental Alliance', **World Outlook**, Cilt: 1, No.: 2, ss: 2-18; D. Reynolds, 'A Special Relationship? America, Britain and the International Order since the Second World War', **International Affairs**, Cilt: 62, No. 1, ss. 1-20.

gerekse Thatcher genel olarak ilişkileri koruyabilmek için zaman zaman kendi ülkelerinin ulusal çıkarlarını bile riske attılar. ABD'nin Falkland Savaşları'nda İngiltere'ye verdiği destek ve İngiltere'nin 1986'da Libya'nın bombalanmasında ABD'ye sunduğu destek buna iyi birer örnektir.

Thatcher iktidara geldiği ilk günden beri ABD'yi dış politikasının merkezine koydu ve Avrupa onun için ikincil bir konu olarak kaldı. Viktorya dönemi İngilteresi'ni yeniden kurma hayalindeki başbakan için İngilizce konuşan uluslararası işbirliği adeta olması gereken doğal gelişmeydi. Thatcher kamuoyunda bu görüşlerine uygun bir ortam da buldu. İngiliz kamuoyunun yüzde 70'i ABD'nin dünya liderliğini onaylıyor ve bunu 'arzulanır bir hedef' olarak görüyordu. Aynı şekilde ABD'de aynı dönemde yapılan bir anket de Amerikalılar için en yakın müttefik-dost ülkelerin Kanada ve İngiltere olduğunu gösteriyordu.⁴⁴ Ayrıca iki lider arasındaki iç ve dış konulardaki ideolojik benzerlik de dikkat çekiciydi. Son nokta olarak SSCB'nin Afganistan işgali ve alevlenen Sovyet yayılmacılığı tehdidi ve iki liderin bu konuya benzer yaklaşımları 'özel ilişki'yi yeniden canlandırdı. Reagan da Thatcher da, Batı Avrupa'nın diğer ülkelerinden farklı olarak, komünizmi halen dünyanın en tehlikeli tehdidi olarak görüyordu. Hatta Thatcher bu konudaki kararlılığını göstermek için komünizmle mücadele adına sıkıntı içindeki İngiliz ekonomisinde savunma harcamalarında artış bile önerdi.

Thatcher'ın ABD ile ilişkilerde bir diğer başarısı da Amerikalılar'ı İngiltere'nin hâlâ güçlü bir devlet olduğuna inandırması oldu. Bunda yapısal reformlar kadar İngiltere'nin dünya olaylarında gösterdiği dinamik duruş da etkili oldu. Falkland Savaşı'nda kazanılan zafer bu yargıları güçlendirdi ve İngiltere'nin ABD nezdindeki itibarını yükseltti. Böylece ABD İngiltere'yi sadece büyük devlet birikimi olan bir devlet olarak görmekten vazgeçerek bir anlamda 'büyük devlet' ünvanını da 'layık gördü'.

Diğer taraftan Reagan, Sovyetler Birliği'ni 'modern zamanların kötülük imparatorluğu' ilan ederek Soğuk Savaş'ı yeniden canlandırmakla meşguldü. ABD, SSCB tarafından önerilen silahsızlanma tekliflerine bile soğuk bakıyordu. Böyle bir ortamda Reagan'ın İngiltere gibi kendisini destekleyecek bir ortağa çok ihtiyacı vardı. Çünkü başta Fransa ve Almanya olmak üzere tüm Batı Avrupa

⁴³ Michael Smith, 'Britain and the United States: Beyond the Special Relationship?', içinde Peter Byrd (ed.), **British Foreign Policy under Thatcher**, (New York: St. Martin's Press, 1988), s.11.

⁴⁴ Bartlett, **The Special**, s. 149.

komünizmle barışçıl ve daha az silah kullanarak başedebileceğine inanmışlardı. Böyle bir ortamda istekli haliyle Thatcher ve ekibi, Polonya olayında görüldüğü üzere, ABD'nin özellikle Avrupa ve komünizm konusunda en önemli 'danışmanı' haline geldi. Öyle ki, Reykavik Zirvesi'nden sonra gözlemlendiği gibi, Avrupa'nın dile getirdiği bir çok görüş bile İngiltere üzerinden ABD'ye iletilir oldu. Daha önceki İngiliz liderler gibi Thatcher da ABD'yi tecrübesiz buluyor ve kendince yönlendirmeye, zaman zamansa frenlemeye çalışıyordu.

İki ülke ilişkilerinde bu dönemde ilk önemli gelişme **Falkland Savaşı** (Nisan-Haziran 1982) oldu.⁴⁵ Bu savaş Kore Savaşı'ndan sonra ilk defa iki ülkeyi aynı tarafta birleştirdi. Savaş öncesinde İngilizler'in Amerikan kamuoyunda yürüttükleri kampanya İngiltere'nin ABD kararalma mekanizmalarında ne kadar etkili olabileceğini de gösterdi. İlk başta, ABD iki ülke arasında 'dürüst, tarafsız bir arabulucu' gibi davrandı ve sorunun görüşmeler yoluyla halledilebileceğini savundu. Ancak, Latin lobi gruplarına ve ABD'nin Latin Amerika'daki çıkarlarına rağmen, kısa sürede İngiltere Amerikan desteğini almayı başardı. Kimi yazarlar bu desteğin geçtikliğini ve daha önce verilmesi gerektiğini ileri sürerler. Fakat bu 'alınanlık ve hassasiyet' bile 'özel ilişki'nin olmasına değil, çok güçlü bir şekilde var olduğuna delil sayılmalıdır.

İlk olarak Amerikan deniz birimleri ve istihbarat birimleri yakın mesaiye başladılar. ABD resmi görüşmelerin sona ermesini takiben Arjantin'e karşı ekonomik önlemler almaya başladı ve 1956 Süveyş Krizi'nin aksine İngiltere'nin bu savaşta yenilmesinin ABD tarafından kabul edilemez bir sonuç olacağını ima etti. ABD tüm bunlara ek olarak İngiltere'ye maddi yardımda da bulundu. Bu yardımlar İngilizler tarafından 'önemli fakat hayati değildi' şeklinde değerlendirilmekteyse de ABD'ye göre bu yardımlar olmasaydı İngiltere'nin başarıya ulaşabilmesi neredeyse imkansızdı. Amerikan donanması İngilizler'e savaş boyunca lojistik destek sağladı. Falkland Adaları ve İngiltere arasındaki mesafenin uzaklığı dikkate alınırsa ABD'nin iletişimde sağladığı yardımlar olmasaydı İngiliz iletişimi ve istihbaratı sekteye uğrayabilirdi. Özellikle Amerikan uyduları savaş boyunca İngiltere'ye çalıştı. Yine bu çerçevede Amerikan Sidewinder füzeleri İngiliz Harrier uçaklarının vuruş gücünü arttırdı, böylece bu uçaklar çok alçaktan isabetli vuruşlar yaparak savunmasız Arjantin uçaklarını devre dışı bıraktılar. Yine Amerikan Shrike füzeleri de İngiliz vuruş gücünü arttıran

⁴⁵ Falkland Savaşı konusunda bkz.: L. Freedman, **Britain and the Falklands War**, (Oxford: Basil Blackwell, 1988); Walter Little, 'Anglo-Argentine Relations and the Management of the Falkland Questions', içinde Peter Byrd (ed.), **British Foreign Policy under Thatcher**, (New York: St. Martin's Press, 1988; J. Goebel, **The Struggle for the Falkland Islands**, (Yale, 1982).

diğer bir yardımdı. Ayrıca Amerika Falkland Adaları'na en yakın mevzilerden Ascension Adası'nın İngilizler tarafından üs olarak kullanılmasına 'göz yumdu'. Tüm bu yardımlar olmasaydı İngiltere'nin bu savaşı kazanması şüphesiz zor olacaktı. Aslında savaş boyunca ABD'in kalbi tamamen İngiltere'den yana değildi ve Falkland Savaşı'ndaki tutumu nedeniyle ABD Latin Amerika'da prestij kaybına uğradı. İçerideki Latin lobisine ek olarak İngiltere'nin haklılığı da su götürür nitelikteydi. Tüm bu anlatılanlar çerçevesinde denebilir ki bu savaşta 'özel ilişki' ve bağlar çatıştı ve ABD İngiltere'nin 'doğal bir müttefiki' gibi davrandı.

İki ülke arasında etkisini daha sonraki yıllarda da sürdüren bir diğer gelişme de NATO'nun ani müdahale gücünün geliştirilmesi alanında oldu. Afganistan'ın işgali sonrasında Körfez'de ve genel olarak Ortadoğu ve Güney-Batı Asya'da Batı'nın ani müdahalelere hazır olması gerektiğini savunan İngiltere bu konuda ABD'yi ikna etti ve bu tarihten itibaren iki devletin sınır ötesi hareketleri daha hızlı ve koordineli yürütebilmeleri için çalışmalar başlatıldı. NATO alanı dışında ortak operasyon konusunda diğer üyeler isteksiz görüldüğünden bu proje de ABD ve İngiltere arasındaki yakınlığı artırıcı etki yaptı. Her ne kadar bu çalışmalar İngiliz ekonomisine yük olmuş, İngiltere bu konuda ABD'ye yetişememisse de, sonuçta kalıcı bir işbirliği oluşturulmuş oldu.⁴⁶ Günümüzde eski Yugoslavya Cumhuriyetlerinde ve Kuzey Irak'ta görev alan İngiliz ve Amerikan kuvvetleri arasındaki uyum kendisini biraz da bu yıllara borçludur. Ayrıca bu işbirliği sayesinde İngiltere diğer NATO üyelerinin hiç bir şekilde ulaşamayacakları bilgilere ulaşabildi.

İşbirliğinin en uç noktada yaşandığı bir alan da istihbarattı. Daha önce de gösterildiği üzere 'özel ilişki'nin en yoğun yaşandığı alan istihbarat olmuştu ve bu gelenek bu dönemde de bozulmadı. Dahası iki ülke oluşturdukları ağ sayesinde tüm dünyadaki iletişimi izleyerek birbirlerini haberdar etme yoluna gittiler. Bu konuda en önemli görev Cheltenham'daki İngiliz GCHQ (Government Communications Headquarters, Hükümet İletişimler Merkezi) ile Amerikan NSA'ya (US National Security Agency, Amerikan Ulusal Güvenlik Ajansı) düşüyordu. İki örgüt tüm dünyadaki tüm iletişim şekilleriyle yapılan haberleşmeyi takip edip, bunları anlamlı olacak şekilde sınıflandırmakla görevli idiler. Bu haliyle iki örgüt hem iki ülke istihbaratına, hem de genel olarak ortak politika oluşturulmasına zemin hazırlıyordu. 1982'de GCHQ'da yaşanan 'sendika krizi' ilişkilerde kısa dönemli bir gerilim yarattıysa da işbirliği derinleşerek devam etti.

⁴⁶ John Baylis, *Anglo-American Defence Relations, 1939-1984, The Special Relationship*, (Londra: Macmillan, 1984), s.189.

1983'te ABD İngiliz Devletler Topluluğu (*Commonwealth*) üyesi olan Grenada'ya İngiltere'ye haber vermeden bir müdahalede bulununca (**Grenada Olayı**) ilişkiler biraz gerildiyse de bu olay dikkat değer bir zarar vermedi.⁴⁷ Sadece İngiltere'de bazı siyasi grupların ABD'nin İngiltere'ye yeterince güvenmediği yönündeki endişeleri kuvvetlendi.

İkinci önemli ve 'sıcak' işbirliği 1986'da **Libya Olayı**'nda yaşandı. Libya'yı bombalayan F1-11 uçakları İngiltere'deki üslerden kalktı. İngiliz halkının büyük bir çoğunluğu ABD'nin bu üsleri kullanmasını kınamasına karşın Thatcher üslerin kullanımına izin verdi.⁴⁸ Muhalefete göre ABD, İngiltere'ye sormadan İngiltere'deki üsleri SSCB'ye karşı bile kullanabilirdi. Fakat hiç bir Batılı devletin ABD'ye destek vermediği bir ortamda Thatcher bu kararı sayesinde ABD'deki popülaritesini ve etkisini artırmayı başardı. Tıpkı Falkland Olayı'nda olduğu gibi Libya'nın bombalanması olayı da 'özel ilişki'ye bir delil sayılabilir. Çünkü saldırıda Amerikan üslerinin kullanılmasına Avrupa'da izin veren tek ülkeydi İngiltere. Bir çok Avrupa ülkesi saldırıyı yapacak olan uçakların hava sahalarını kullanmalarına bile izin vermiyordu. Ayrıca Thatcher da biliyordu ki Libya Saldırısı'nda ABD'ye açıktan destek vermek İngiltere'nin ulusal çıkarlarına aykırıdır. Nitekim olayın ardından Arap dünyasında bazı İngilizler öldürülürken, İngiltere de 'ABD'nin emperyalist politikalarının aracı' olarak görülmeye başlandı. İngiltere'nin Ortadoğu'daki diplomatik gücü büyük kayba uğradı. Bu da 'özel ilişki'nin gücünü gösterir.

Thatcher aşırı komünizm düşmanlığına rağmen ABD'yi komünizm konusunda yumuşatma işini yaparken bile puan topladı ve Avrupa'lı müttefiklerin tartarak söylediklerini Washington'a 'daha yumuşak bir üslupla' ilettiler. Sovyetler Birliği'nin verdiği tavizler sayesinde Reagan'ın Soğuk Savaşı yeniden canlandırma çabaları sonuçsuz kalırken İngiliz-Amerikan işbirliği daha çok kendisini Ortadoğu'da göstermeye başladı. İran-İrak Savaşı ile başlayan çatışmalarda İngiltere ABD'ye destek veren ilk ülke oldu ve bir çok operasyonda işbirliğine gitti. Bu işbirliği Körfez Savaşı'nda doruk noktasına ulaştı. Bu savaşta denebilir ki uluslararası toplum neredeyse ortak hareket etti. Fakat İngiltere'nin desteği zamanlaması ve içeriği açısından dikkat çekiciydi ve İngiliz desteği savaş sonrasında 10 yılı aşkın bir süre neredeyse hiç değişmeden devam etti ve İngiltere bu bölgede adeta çıkarlarını ABD ile birleştirdi.

⁴⁷ İngiltere Kraliçe, Grenada'nın Başkanı sayılıyordu. Diğer bir deyişle ABD'nin İngiltere'ye en azından durumu bildirmesi lazım gelirdi. Bu olay güvensizlik ve şüphe için iyi bir örnek sayılabilir.

⁴⁸ *The Times*, 17 Nisan 1986.

Nükleer alanda İngiltere'nin ABD'ye bağımlılığı devam etti. Bu konuda iki ana akım ortaya çıktı: İngiltere'nin ekonomik gerileme döneminde nükleer silahlara kaynak aktarmasını öngören birinci grup, ülkenin güvenliğini tamamen Amerikan silahlarına bırakması gerektiğini savunurken, sol gruplar İngiltere'nin nükleer silahlardan vazgeçmesi gerektiğini, çünkü bu silahların sadece Amerikan çıkarlarına hizmet ettiğini, İngiliz savunma sistemine riskten başka yeni bir şey eklemeyi öne sürdü.

Yeni Dünya Düzeni: ABD-İngiltere Ortak Yapımı?

Soğuk Savaş'ın ardından dünyanın siyasi görünümü çok değişti; artık denge Doğu ve Batı arasında değildi. Her ne kadar yeni durumu açıklayacak yeterlilikte bir uluslararası ilişkiler teorisi ortaya çıkamamışsa da, ön plana çıkan açıklamalar 'kapitalizmin zaferi' ve 'medeniyetler çatışması' şeklinde oldu. Özellikle ikinci açıklama ABD'de geniş bir taraftar kitlesi buldu. 'Batı' kavramını ön plana çıkararak bu anlayışa göre dünya medeniyetlerden oluşuyordu ve bundan sonraki çatışmalar din ve kültür farklılığı üzerinde bu medeniyetler arasında yükselecekti. Teorinin sahibi Samuuel P. Huntington'a göre Batı medeniyetinin karşısındaki en önemli tehditler de İslam ve Çin medeniyetleriydi. Bu teorideki 'Batı' kavramına İngiltere ve ABD dışındaki diğer 'Batılı' ülkeler heyecanla sahip çıkmadılar. Özellikle Fransa 'Anglo-Sakson senaryosu' olarak algıladığı bu yaklaşıma uzak durdu. Buna karşın projeyi ilk sahiplenen İngiltere oldu. Thatcher yeni tehdidin İslam radikalizminden geldiğini öne sürerek, NATO ve diğer Batı savunma örgütlerinin bu tehdidi dikkate alarak yeniden yapılandırılması gerektiğini söyledi. Her ne kadar ABD başkanları teoriye sahip çıkmak istememişlerse de pratikte İngiltere ile birlikte ABD'nin yeni dünya düzeni algılamasında uluslararası terörizm, tehdit olarak İslam özel bir yer tuttu ve iki ülkenin uluslararası ilişkileri algılamasında ortak bir bakış açısı geliştirildi.

Üçüncü Yol, Amerikan Yolu mu?: Blair ve Clinton

Daha önce de görüldüğü üzere okyanusun iki tarafı arasındaki yakınlaşma biraz da iktidardaki partilerin ideolojik yakınlıklarıyla da ilgiliydi. Örneğin Thatcher ile Reagan'ın sağ ideolojiye getirdikleri benzeri yorumlar onları diğer alanlarda da işbirliğine taşımıştı. Benzeri bir gelişme, görece kısa sayılan, Major yönetiminden sonra Blair-Clinton örneğinde de yaşandı. Daha önce yeni sağda sağlanan birleşme, bu sefer yeni solda sağlandı.⁴⁹ Blair ile Clinton arasındaki benzerlikler,

⁴⁹ Blair'in sağ ve sol arasında yeni bir yol olarak takdim ettiği Üçüncü Yol ya da Blairism'in aldığı en önemli eleştiri Amerikan kaynaklı olmalıdır. Buna göre Blair yüzyıllardır süren bir geleneği tersine işletmiş ve kökleri Amerikan yaşam tarzında bulunan bir anlayışı İngiltere'ye ithal etmiştir.

seçim öncesi tahminleri boşa çıkardı ve İngiltere-ABD ilişkileri eskisinden daha iyiye doğru gitmeye başladı. Daha ilk basın toplantılarında Blair ve Clinton 'özel ilişki'yi yeniden tesis etme konusunda görüş birliğine varırken, Blair ortak tarih bağları ve mirasın iki ülke arasındaki anlayışı belirlediğini söyledi. Kendisinden önceki hükümetlerin ABD politikalarını derinleştirerek devam ettiren Başbakan Tony Blair ABD'yi en önemli ortak olarak görmeye başladı. Bir yandan Avrupa Birliği ile ilişkiler en üst düzeyde devam ettirildiyse de, Blair daha önce Heath'in düştüğü hataya düşmedi ve Avrupa ile ABD'nin birbirinin rakibi sayılmaması gerektiğini söyledi. Blair'in şu sözleri tarihi 'özel ilişki'nin devam ettiği yönünde kesin ipuçları verdi: 'İngiltere ile Amerika biraraya geldiğinde bizim başaramayacağımız çok az şey vardır.'⁵¹ İngiliz dış politikası uzmanı William Wallace'a göre kullanılan bu ifadeler 'basit bir kelime jesti' olarak alınamaz,⁵² çünkü Blair'in kullandığı dil ve yaklaşım onun Fransa ya da Almanya'ya yaklaşımından çok daha sıcak ve içtendi.

Major ve Blair döneminde asıl işbirliği uluslararası ortak operasyonlarda yaşandı. Soğuk Savaş'ın ardından uluslararası ilişkilerin temel özelliklerinden biri de bölgesel çatışmalar oldu. Doğu-Batı dengesinin döndürdüğü çatışmalar dengenin sona ermesiyle yeniden alevlenirken (Azerbaycan-Ermenistan savaşı gibi), varlıklarını Soğuk savaş değerlerine borçlu olan bazı devletler de çözülme sürecine girdi (Yugoslavya gibi). Bunlara ek olarak teknolojik gelişmenin de yardımıyla ulusal düzeydeki suçlar uluslararası alana taşındı ve tüm dünyayı tehdit eder oldu (uyuşturucu kaçakçılığı, uluslararası terörizm gibi) Ayrıca bu dönemde ülkeler arası göçte büyük bir artış yaşandı. İstikrarı tehdit eden tüm bu gelişmeler ile, süper devlet bile olsa, tek bir devletin başa çıkabilmesi çok zordu. Özellikle savunma harcamalarında büyük kesintiler yapılması yönünde baskıların olduğu bir dönemde bu daha da zordu. Bu nedenle ABD Körfez Savaşı'ndan, Bosna'ya, Bosna'dan Somali ve Kosova'ya kadar özellikle NATO'daki müttefiklerinden yardım bekledi. Fakat Almanya bu boşluğu dolduramadı, Fransa da eski muhalif tutumunu bir çok olayda devam ettirdi. İtalya gibi diğer müttefiklerin ise bu boşluğu dolduracak ne siyasi, ne de ekonomik ağırlıkları bulunuyordu. Böyle bir ortamda sahneye yine İngiltere çıktı ve Kuzey Irak'tan Kosova'ya kadar her operasyonda ABD'nin yanında yer aldı. Hatta bu operasyonlarda işbirliği ve karşılıklı danışma sistemi Soğuk Savaş'tan daha iyi çalıştı. İngiltere bu konuda ABD'ye destek vermekle kalmadı, kendi silahlı kuvvetlerini bölgesel müdahaleye göre

⁵⁰ William Wallace, 'Where Uncle Sam Leads...', *New Statesman*, 24 Nisan 1998, s. 32.

⁵¹ Wallace, 'Where', s. 32.

yeniden dizayn etti. Bu çerçevede bir yandan kara kuvvetlerinde azaltmaya giderken, diğer taraftan uluslararası operasyonlarda başarıyı artıracak hava ve deniz gücüne ağırlık verdi. Tüm bu değişikliklerin Amerikan silahlı kuvvetleriyle yapılan ortak çalışmaların bir ürünü olması dikkat çekiciydi. Major ve Blair döneminde yapılan bir diğer işbirliği de askeri alanda ve istihbarat alanında iletişimde yaşandı. Ortak haberalma sistemleri de bulunan iki ülke bir çok bilgiyi düzenli olarak paylaştı ve bu işbirliği halen devam ediyor. Denebilir ki ABD ve İngiltere arasındaki bu işbirliğini ABD ile her hangi bir üçüncü ülke arasında görme imkanı yoktur.

Soğuk Savaş sonrası dönem ile ilgili olarak eklenmesi gereken son bir nokta da ABD'nin Avrupa'da asıl 'partner' olarak Almanya'yı gördüğü iddiasıdır. Benzeri iddialar Heath döneminde de ortaya atılmış olmasına karşın o dönemde Almanya Avrupa'nın siyasi liderliği rolünü yerine getiremedi ve ABD'nin Avrupa politikasında beklenen rolü oynayamadı. Kohl ile birlikte Almanya İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ilk kez liderlik konusunda inisiyatifi eline almak istedi. Bunda iki Almanya'nın birleşmesinin ve Alman ekonomisinin gösterdiği başarının büyük rolü oldu. Fakat Almanya I. Dünya Savaşı ve Hitler dönemlerinin gölgesi altında siyasi liderlik için gerekli 'moral ağırlığı' ortaya koyamadı. Ayrıca uluslararası alanda uluslararası toplumun ortak sorunları ve Batı'nın genel çıkarlarından çok, geçmişte olduğu gibi kısır, yerel çıkarlar çerçevesinde bir politika izledi. Almanya'nın Balkan politikası buna güzel bir örnektir. Bu çerçevede Almanya ABD ile ortaklık için gerekli entellektüel birikim, tecrübe, esneklik ve çıkar birliğini ortaya koyamadı. Avrupa Birliği'ndeki dengelerin Almanya ile, ABD karşısında mesafeli durmaya özen gösteren, Fransa arasındaki işbirliğine dayanıyor olması Almanya'nın ABD ile ilişkilerde İngiltere'nin yerini almasında başka bir engeldi. Tüm bunlara ek olarak Almanya'nın bölgede ABD'nin 'taşeronu/ortağı' olma konusunda ne kadar istekli olduğu da tartışmalıdır.⁵²

Blair döneminde belirtilmesi gereken bir diğer işbirliği alanı da nükleer alandı. Daha önce de belirtildiği üzere, İngiltere'nin ABD'ye olan nükleer bağımlılığını eleştiren grupların başında İngiliz solu geliyordu. Fakat İngiltere'de iktidara sol bir partinin, İşçi Partisi'nin, gelmesine rağmen 'nükleer işbirliği' devam etti ve İngiltere ağır maliyetine rağmen nükleer silahlar için taşıyıcılar almaya devam etti. Amerikan Trident nükleer denizaltılarının alımı bunun için iyi bir örnektir.

⁵² Bazı araştırmacılar ise Washington için Japonya'nın hatta Arjantin'in İngiltere'den daha önemli hale geldiğini iddia ettiler. Fakat bu değerlendirmelerin konjonktürel olaylar sonucunda yapıldığı söylenebilir. İsmi geçen ülkeler ile ABD arasındaki ilişkiler bir ya da bir kaç boyutta önem kazanırken, İngiltere ile ilişkiler hemen hemen her alanda üst düzeyde seyretmektedir.

Blair döneminde özel ilişkide kırılma yaratan istisnalara gelince, temelde ciddi bir fikir ayrılığı olmadığı görülür. Bu dönemde kayda değer kırılma olarak 2000 yılı içinde ortaya çıkan ABD'nin İngiltere ile ortak kurduğu Echelon adlı elektronik istihbarat sistemini İngiltere aleyhine ekonomi casusluğu için kullanması sayılabilir.⁵³

SONUÇ

Tüm bu anlatılardan sonra, her ne kadar gücü ve sınırları üzerinde bir mutabakat bulunmuyorsa da ABD ile İngiltere arasında 'özel bir ilişki' olduğu söylenebilir. Bu ilişki diğer ülkeler arasındaki ilişkilerden özü ve şekli itibariyle farklıdır. İkinci Dünya Savaşı, Soğuk Savaş gibi konjonktürel olaylar bu ilişkinin gelişimine destek olmuştur, fakat bu ilişkinin gücü çok daha derinlerde saklıdır. Ayrıca zamanla gelişen farklı ulusal çıkarların erozyon etkisine rağmen, bu özel ilişki zaman içinde şekil değiştirse de günümüze kadar etkisini son derece canlı bir şekilde ortaya koymuştur. Bell'in de belirttiği gibi bu ilişki çok güçlü, fakat bu gücü iki taraf tarafından oluşturulmasından kaynaklanmıyor. Ortak anlayış gibi bir çok faktörün birleşmesiyle ortaya çıkan bir kapasiteden alıyor.⁵⁴ Diğer bir deyişle bu ilişki bir amaca ya da olaya özgü oluşturulmuş bir yapı değil, doğal olarak orada duran bir olgu. Yukarıda anlatılan olaylarda görüldüğü gibi taraflar birbirlerini farklı algılasalar, farklı çıkarların peşinden koşsalar da, tarih iki ülke arasında 'özel bir ilişki'nin bulunduğunu kanıtıyor. Churchill (1951-55), Macmillan (1957-62) ve Thatcher (1979-90) dönemlerinde özel ilişkinin bulunduğu konusunda neredeyse kesin bir mutabakat var. Elbette bu 'özel ilişki'nin de istisnaları var. Eisenhower'ın Süveyş politikası, Wilson'ın Johnson'dan gelen Vietnam'da yardım isteğini reddetmesi ve Heath hükümetinin İngiltere'yi ABD'den uzaklaştırıp Avrupa'ya yakınlaştırma çabaları bu istisnaları oluşturuyor ve bir grup yazarca bunlar 'özel ilişki'nin sadece bir illüzyon olduğunu, gerçekte var olmadığını kanıtlamak için kullanılıyor. Fakat bu örneklerin, bu iddiayı tam olarak kanıtlayabildiğini söyleyebilmek çok güç, çünkü ülkeler arasında çıkar farklarının olması doğaldır ve her alanda, her zaman işbirliği ve yakınlık beklemek mümkün değildir. Bu nedenle istisnalardan çok ortak noktalara bakmak daha doğru sonuçlara götürebilir. 20. yüzyılın başından günümüze, faşizmin yıkılmasından, komünizmin yıkılmasına kadar hemen hemen bir çok uluslararası kampanyayı bir-

⁵³ The Times, 2 July 200.

⁵⁴ Carol Bell, 'The Special Relationship' içinde M. Leifer (ed.), **Constraints and Adjustments in British Foreign Policy**, (Londra: George Allen & Unwin, 1973), ss. 103-119.

likte yürüten bu iki ülke arasında eğer 'özel bir ilişki' yok idiyse bile sırf bu yüzyılda yaşanan ortak tecrübe 'özel bir ilişki'yi doğurmuş oldu. Bu nedenle son söz olarak 'özel ilişki'nin sadece tarihte yaşanmadığı, fakat günümüzde de bir çok alanda etkisini gösterdiği söylenebilir.

'Özel ilişki'nin derecesine gelince, işbirliğinin ortak istihbarat gibi çok hassas konularda da etkisini sürdürmesi, hatta bu alanlarda diğer alanlara göre daha güçlü olması etkisinin derinliğini de göstermektedir. İstihbarat alanında İkinci Dünya Savaşı'yla resmiyet kazanan işbirliği sonraki yıllarda çok büyük bir yol katetti. ABD'nin teknolojik işbirliği İngiltere'nin entellektüel birikimiyle birleşince iki ülke de bu işbirliğinden vazgeçemeyecek bir noktaya geldiler. Özellikle İngiltere istihbaratın teknolojik boyutunda Amerika'ya büyük oranda bağımlı durumda. İstihbaratın dışında diğer savunma teknolojilerinde de İngiltere'nin ABD'ye bağımlılığı üst düzeyde. Bu konuda başta uzun menzilli füzeler ve nükleer silah taşıyıcıları olmak üzere savaş teknolojisinde Amerikan'ın katkısı tartışılmayacak kadar önemli.⁵⁵ İngiltere işbirliği siyasi alana yansımaya bile Amerika ile 'özel ilişki'den bu alanlarda sonuna kadar yararlanıyor. ABD tarafına gelince, İngiliz entellektüel birikimi ve tecrübesine ek olarak ABD hemen hiç bir olayda tek kalmıyor. İngiltere'nin etkilediği geniş bir uluslararası grup ve Avrupa'dan Afrika'ya, Uzak Doğu'ya yayılan bir siyasi nüfuzu/ağırlığı olduğu da dikkate alınırca İngiliz desteği ABD için önemli. Özellikle Avrupa'da seslendirilen ABD karşıtlığının yanında ABD'yi 'doğal müttefik' olarak gören İngiltere'nin yaklaşımı ABD için vazgeçilemeyecek bir avantaj.

ABD-İngiltere ilişkileri anlatılanların ışığı altında ABD-İsrail ilişkilerine benzetilebilir. Hatta denebilir ki İngiltere ile ABD arasındaki ilişkiler zaman zaman İsrail ile ABD arasındaki ilişkilerden bile ileri bir noktaya ulaşabilmekte, bir 'kader birliği'ne varabilmektedir. Bu çerçevede ABD-İsrail ilişkileri ve Amerikan karar alma mekanizmalarında İsrail'in etkisinin yanında neredeyse az-ışlenmiş bir konu olan ABD-İngiltere ilişkileri ve İngiliz etkisi uluslararası politikada çektiği dikkatin ötesinde bir öneme sahiptir.⁵⁶

⁵⁵ Nükleer silahlarda ABD'nin payı ve bu bağımlılığın oluşumunun tarihsel çerçevesi konusunda bkz.: Ian Smart, **The Future of the British Nuclear Deterrent: Technical Economic and G.M. Dillon, Dependence and Deterrence: Success and Civility in the Anglo-American Special Nuclear Relationship, 1962-1982**, (Londra: Gower, 1983).

⁵⁶ Bu önemin Türkiye gibi ABD politikaları üzerinde etki sağlamak için diğer ülke ve grupları kullanan görece daha 'zayıf' ülkeler için daha önemli olduğu açıktır. Bu yazının doğrudan konusu olmadığından ve daha geniş bir yazıda ele alınacak önemde olması nedeniyle ABD-İngiltere 'özel ilişkisi'nde Türkiye'nin yerine değinilemedi. Ancak Yahudi lobisinin ABD politikalarındaki yerinin geniş yer bulduğu Türk kamuoyunda hem Avrupa'da hem de ABD'de etkisi büyük olan ABD-İngiltere ilişkilerinin yeterince takdir edilmemesi hem şaşırtıcı, hem de düşündürücüdür.

Kaynakça

- Allen, H. C., **Great Britain and the United States: A History of Anglo-American Relations**, (Londra: Oldhams, 1955).
- Allen, H. C., **The Anglo-American Predicament**, (Londra: Macmillan, 1960).
- Anderson, T.H., **The United States, Great Britain, and the Cold War, 1944-47**, (Londra: University of Missouri Press, 1981).
- Ball, George W., **The Discipline of Power**, (Londra: Bodley Head, 1968).
- Bartlett, C. J., **British Foreign Policy in the Twentieth Century**, (Londra: Macmillan, 1989).
- Bartlett, C. J., **The Special Relationship: A Political History of Anglo American Relations Since 1945**, (Londra: Longman, 1992).
- Baylis, John, **Anglo-American Defence Relations, 1939-1984, The Special Relationship**, (Londra: Macmillan, 1984).
- John Baylis, Ken Booth, John Garnett ve Phil Williams, **Contemporary Strategy I, The Nuclear Powers**, (Londra: Croom Helm, 1987).
- Bell, Coral, **The Debatable Alliance: An Essay in Anglo-American Relations**, (Londra: Oxford University Press, 1964).
- Bell, Carol, 'The Special Relationship' icinde M. Leifer (ed.), **Constraints and Adjustments in British Foreign Policy**, (Londra: George Allen & Unwin, 1973), ss. 103-119.
- Budge, Ian, Ivor Crewe, David McKay ve Ken Newton (editorler), **The New British Politics**, (Harlow, Essex: Longman, 1998).
- Croomwell, W.C., 'Europe and the Structure of Peace', **Orbis**, Spring 1978.
- Dillon, G.M., **Dependence and Deterrence: Success and Civility in the Anglo-American Special Nuclear Relationship, 1962-1982**, (Londra: Gower, 1983).
- Duke, S., **United States Defence Bases in the United Kingdom**, (Londra: Macmillan, 1987).
- Edmonds, R., **Setting the Mould: the United States and Britain, 1945-51**, (Londra: Allen and Unwin, 1985).
- Epstein, L.D., **British Politics in the Suez Crisis**, (Urbana: University of Illinois Press, 1964).
- Evans, Graham ve Jeffrey Newham, **Dictionary of International Relations**, (Londra: Penguin Books, 1998), ss. 506-508.
- Alan Farmer, **Britain: Foreign and Imperial Affairs, 1939-64**, (Bedford: Hodder&Stoughton, 1998).
- Financial Times** (Londra, İngiltere, günlük), 23 Mart 1985.
- Foreign Relations of the United States**, 1955-57, Cilt. iv.
- Freedman L. (ed.), **The Troubled Alliance: Atlantic Relations in the 1980s**, (Londra: Heinemann, 1983).
- Freedman, L., **Britain and the Falklands War**, (Oxford: Basil Blackwell, 1988).
- Gates, D., 'American Strategic Bases in Britain: the Agreements Governing Their Use', **Comparative Strategy**, Cilt: 8, 1989.
- Goebel, J., **The Struggle for the Falkland Islands**, (Yale, 1982).
- Harbutt, F.S., **The Iron Curtain: Churchill, America and the Origins of the Cold War**, (Londra: Oxford University Press, 1986).
- Hill, C., 'Reagan and Thatcher: The Sentimental Alliance', **World Outlook**, Cilt: 1, No.: 2, ss: 2-18.
- Horne, A., **Macmillan, 1957-1986**, (Londra: Macmillan, 1989).
- Kissenger, Henry, **The White House Years**, (New York: Weidenfeld and Nicolson, 1979).
- Krieger, J., **Reagan, Thatcher and the Politics of Decline**, (Londra: Polity Press, 1986).

Little, Walter, 'Anglo-Argentine Relations and the Management of the Falkland Questions', içinde Peter Byrd (ed.), **British Foreign Policy under Thatcher**, (New York: St. Martin's Press, 1988).

Louis W.R. ve R. Owen (eds.), **Suez 1956**, (Oxford: Clarendon Press, 1989).

Macmillan, H., **Riding the Storm, 1956-1959**, (Londra: Macmillan, 1972).

Neff, D., **Warriors at Suez**, (New York: Liden, 1981); D. Charlton, **Britain and the Suez Crisis**, (Oxford: Basil Blackwell, 1988).

New Statesmen (haftalık siyasi dergi, sol kanatta).

Nicholas, H.G., **The United States and Britain**, (Londra: University of Chicago Press, 1975).

Nunnerley, D., **Kennedy and Britain**, (Londra: Bodley Head, 1972).

Ovendale, Ritchie **Anglo-American Relations in the Twentieth Century**, (Londra: Macmillan, 1998).

Reynolds, D., 'A Special Relationship? America, Britain and the International Order since the Second World War', **International Affairs**, Cilt: 62, No. 1, ss. 1-20.

Schewe, Donald B. (ed.), **Franklin D. Roosevelt and Foreign Affairs, 1937-1939**, (New York: Garland, 1979).

Smart, Ian, **The Future of the British Nuclear Deterrent: Technical Economic and Strategic Issues**, (Londra: RIIA, 1977).

Smith, Michael, 'Britain and the United States: Beyond the Special Relationship?', içinde Peter Byrd (ed.), **British Foreign Policy under Thatcher**, (New York: St. Martin's Press, 1988).

Smithy, Geoffrey, **Reagan and Thatcher**, (Londra: Bodley Head, 1990).

The Strategic Aspect of British Foreign Policy adlı raporda görülebilir (Londra: The Foreign Office, Eylül 1946).

The Times, 17 Nisan 1986.

Thomas, H., **The Suez Affair**, (Londra: Weidenfeld & Nicolson, 1966).

Tugendhat, Christopher ve William Wallace, **Options for British Foreign Policy in the 1990s**, (Londra: Routledge, 1988).

EKLER

Ek 1: İngiltere'deki Belli Başlı ABD Üsleri

Ana Operasyon Üsleri: RAF Alconbury (Kuzey Huntingdon), RAF Bentwaters ve Woodbridge (Suffolk), RAF Chicksands (Kuzey Shefford), RAF Fairford (Gloucestershire), RAF Lakenheath (Kuzey Brandon), RAF Mildenhall (Suffolk), RAF Upper Heyford (Oxfordshire), RAF Sculthorpe (Kuzey Fakenham), RAF Greenham Common (Berkshire), RAF Wethersfield (Kuzey Braintree). Bu üslere ek olarak operasyonun niteliğine göre diğer üsler de kısmi olarak kullanıldı/kullanılıyor. **Amerikan Hava Gücü İletişim İmkanları:** 30'a yakın üs/merkezde iletişim noktası bulunmakta. Büyük bir kısmı RAF ve diğer İngiliz silahlı kuvvetleri ile ortak kullanılıyor. Bunlardan bazıları şöyle sıralanabilir: Aberdeedn, Barford, Barkway, Chelveston, Chicksands, Croughton, Daventry radio Relay, Hillington, Inverbervie, Kinnaber, Latheron, Menwith Hill Satellite Communications Station, Wethersfield, Fylingdales Moor.